

CÂNDIREA

ANUL II
No. 7

EXEM-
PLARUL
LEI 5.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 5.—

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
APARE LA 5 ȘI 20 ALE FIECĂREI LUNI
REDACTIA: CLUJ, CALEA REGELE FERDINAND, 38

PENTRU RECENZII ȘI ANUNȚAREA APARIȚIEI, DOMNII AUTORI ȘI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD. CĂRȚILE ȘI MANUSCRISELE RUGĂM A FI ADRESATE REVISTEI ȘI NU PERSONAL

DUMINECĂ, 5 NOEMVRIE 1922

CUPRINSUL

CĂRȚI PENTRU COPII de *Cezar Petrescu* 25
UN OM S'APLEACĂ PESTE MARGINE de *Lucian Blaga* 27
CTITORII de *Ion Pillat* 28
INTÂMPLAREA de *Gib. I. Mihăiescu* 29

CRONICI

IDEI, OAMENI & FAPTE:
Reviste, reviste, reviste 40
Gautier, poet al luminei 40
Traduceri în ungurește 41
Literatură festivă 42

CRONICI LITERARE

O CARTE TÂNĂRĂ: *Al. Busuioceanu*:
FIGURI ȘI CĂRȚI de *Pamfil Șeicaru* 42

CRONICA IDEILOR

Drang nach Westen de *Tiberiu Moșoiu* 43
In loc de cronică dramatică: Don Juan de *Al. O. Teodoreanu* . . . 44
CRONICA MĂRUNTĂ 47

ABONAMENTE: 1 AN, 100 LEI; 6 LUNI, 50 LEI. PENTRU INSTITUȚIUNI ȘI AUTORITĂȚI, 200 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 200 LEI ANUAL. — INSERTII ȘI RECLAME SE FAC LA ADMINISTRAȚIA REVISTEI ȘI LA TOATE AGENȚIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAȚIA: BUCUREȘTI, STR. POVERNEI, 28

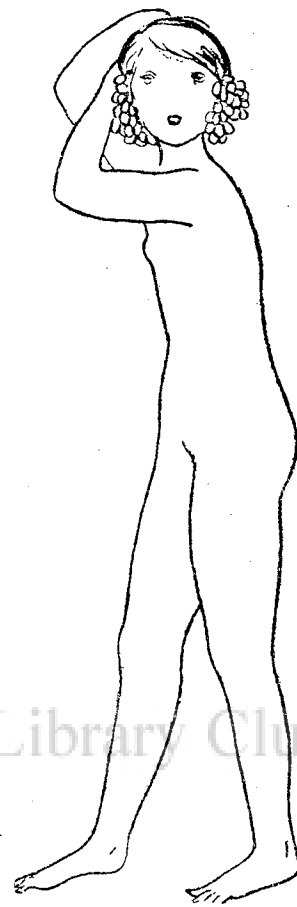
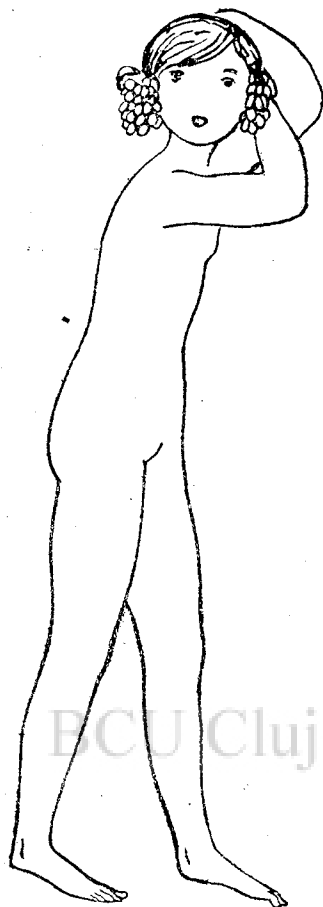
EXEM-
PLARUL
LEI 5.—

GÂNDIREA

EXEM-
PLARUL
LEI 5.—

CÂNDIREA

CĂRȚI
PENTRU
COPII
DE
CEZAR PETRESCU

S'AU lungit nopțile. Se sbate fără sfârșit ploaia în ferestre. Încă puține zile și fulgii vor flutura albi, din norii scămoșați pe culmi.

Ca în sfătosul abecedar al copilăriei, toate îndeletnicirile domestice se pregătesc pentru o îndelungată hibernare. Pâlpâie cel dintâiu foc în gura sobei, cu jucăușe salamandre și cu nestatornice hore de elfi. Încă odată, toropiți de dogoarea jarului, copiii cu ochi limpezi, pentru care vieța e încă numai un basm,

vor asculta picurând povestiri minunate și vor trăi pasionat, odată cu eroii, o vieță mai tangibilă ca însăși realitatea. Vor călători în tropotul calului, odată cu Făt-frumos fugărit de smei în pustii sterpe, peste a căror întindere o perie aruncată va face să crească, magic, pădurea de aramă; pieptenele va înălța un codru de aur și oglinda sfintei Vineri va răsfira peste nisipuri un lac cu neclintite ape de argint. Se vor înveseli de ghidușiile îndrăznețe ale lui Statu-palmă și în închipuirea lor aprinsă, vor frânge, odată cu uriașii cei buni, arborii centenari, și vor răsturna, odată cu dâșii, stânci desghiocate de pe creștetul munților. Cu teamă, ochii vor ocoli dreptunghiul negru al geamului, dincolo de care, în întunericul misterios al nopții, un strigoiu poate privește cu luare-aminte. Obiectele familiare se vor însufleți de o vieță tainică, și în răstimpul dintre două povestiri, trosnetul scrinului de nuc, de sub oglindă, va părea o chemare de dincolo de necunoscut, o chemare plină de spaimă. Iar târziu, și prin somn basmele vor mai trăi încă odată prelungite în vis.

Căci în acele nopți, când viscolul se deslănțuie în beznă și lătratul câinilor străbate înnăbușit și îndepărtat ca o înșelare a auzului, se strecoară întâia dată în sufletul copilului poezia unei lumi fragile și de nevinovată desfătare, pe care

mai târziu nici cea mai aprigă încheștare a vieții, nu izbutește să o mai strivească deplin. Tot astfel drojdia înăcrită pe fundul cupei, mai păstrează cu îndărătnicie o rămășiță din parfumul vinului de odinioară.

Dar această literatură de fantastice închipuiri, cu care și noi ne-am hrănit copilăria e astăzi pe moarte. O înnăbușă filmul cu extravagante peripeții polițienești. O năruie nepăsarea editorilor. O alungă fascicola, pe a cărei copertă un detectiv cu pipa în dinți, scrutează enigma răpirii din Detroit Avenue.

Cărți pentru copii! S'a desbătut problema până la istovire, și fără nici o deslegare. Editorii cei mai generoși s'au mărginit să retipărească puține cărțuții, într'o înfățișare atât de barbară încât copilul fuge de ele, înainte de a le fi deschis. Era de așteptat altceva, când la mijloc se află, înainte de toate, mai ales o bună afacere; cea mai mănoasă, fără îndoială pentru tipar, după cărțile de școală. Stă pildă succesul unei reviste editată de fostul gospodar al institutului «Minerva». Era la început o revistă zețuită cu îngrijire, cu belșug de imagini și cu povestiri prelucrate de scriitori cari și-au închinat vieța acestei îndeletniciri. A ajuns în câteva săptămâni la un tiraj îndoit cât al celor mai împrăștiate gazete politice. O adevărată biruință. Un simptom mai ales. O consolare în viitor, pentru cei ce se plâneau de lipsa cetitorilor de literatură. Din cele câteva zeci de mii de lectori ai fascicolei copilărești, nu se putea, după cernerea anilor, să nu rămână credincioși lecturii, măcar o modestă ariergardă. După bunul obicei al pământului însă, editorul, odată bine așezat într'o comodă întreprindere care rentă fără prea multe străduinți, și-a redus cheltuelile la cel mai strict minim, — iar revista se tipărește acum în disprețul oricărei priceperi și celei mai mediocre subțimi de gust. Experiența rămâne astfel să o înceapă altul, dela capăt.

Avem o literatură de basme și de legende, de snoave și de balade, neîntrecută. Suntem un popor ce știm povești cu tâlc, și știm încrucișa fantezia cea mai capricioasă cu un umor de o rară sprinteneală. Mai mult încă, cei mai de frunte scriitori, până la cea mai apropiată generație, și-au plecat urechea să asculte susurul acestor izvoare de răcoroasă inspirație ale pământului românesc. De-ar fi să numărăm numai: Creangă, Ispirescu, Eminescu, Alecsandri, Delavrancea, Caragiale. . . Visam basmele adunate de acești fruntași între fruntașii scrisului românesc, tipărite în cărți cu o îngrijire într'adevăr artistică și împodobite cu imagini ce vor măcar pe departe să amintească minunile lui Gustave Doré. Se putea învăța de aiurea, dacă ingeniozitatea indigenă se dovedea anemică. Dela chipul în care au fost culese în albume cu străvezii scaldători de zâne și cu înveselitoare procesiuni de gnomi, povestirile lui Andersen, ale fraților Grimm, ale lui Perrault. . .

Pentru un desenător cu rădăcina inspirației adâncită în ogcarele natale, ar fi fost și un prilej de creație trainică, supraviețuitoare trecătorului destin al unei ediții. Cel mai isteț tipograf a descoperit însă pe un domn pictor specializat în zaharicale colorate dela Moși și neloial concurent al industriei de poze gumate, care, frecate cu degetul ud de scuipat, reproduc, pe tartășele cărților de școală, fluturi de nugat și îngeri cu aripile de alviță. . .

Dați cărți copiilor. Le sădiți în sufletul fraged o floare albastră care se va veșteji cel mai târziu. Când trandafiriul obrazilor se va topi devastat de vârstă și toate amăgirile închipuirilor vor fi alungate, suvenirul cărții celei mai dragi va fi, atunci încă, singura înduioșare odihnitoare, coborîta din ținutul umbrelor.

UN OM S'APLEACĂ PESTE MARGINE

DE

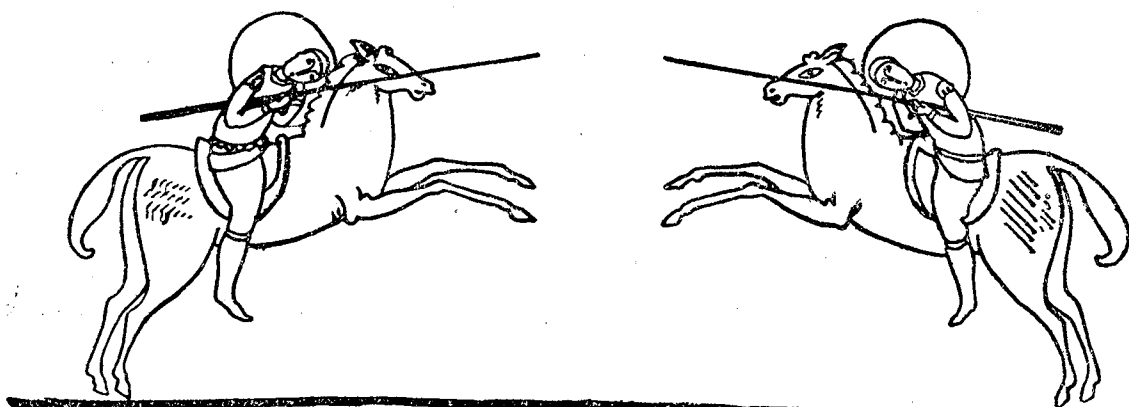
LUCIAN BLAGA

M'APLEC peste margine:
nu știu — e-a mării
ori a bietului gând?

Sufletul îmi cade în adânc
alunecând ca un inel
dintr'un deget slăbit de boală.
Vino sfârșit — așterne cenușă pe lucruri:
nici o cărare nu mai e lungă,
nici o chemare nu mă alungă.
Vino sfârșit.

Pe coate încă odată
mă mai ridic o șchioapă dela pământ
și ascult:
— apa bate 'ntr'un țârm, —
altceva nimic,
nimic,
nimic.

C T I T O R I I

D E

I O N P I L L A T

ACOLO unde 'n Argeş se varsă Râul Doamnei
Şi murmură pe ape copilăria mea,
Ca Negru Vodă, care descălecând venea
Mi-am ctitorit vieaţa pe dealurile toamnei.

Prin viile de aur ca banii dintr'o salbă
Pe al colinei mele împodobit pieptar,
Inchis-am fericirea în strâmtul ei hotar
De nuci bogăţi în umbră, umbrind o casă albă.

Acolo 'n pacea nopţii, pe drumuri de podgorii,
Am mers tăcut alături de carele cu boi,
Când neaua lunii ninge pe sălcii în zăvoi,
Când şopteşte valea de cântecele morii.

Las altora tot globul terestru ca o minge,
Eu am rămas în paza pridvorului străbun,
Ca să culeg cu ochii livezile de prun
Când alb Negoiul, toamna, de ceruri se atinge...

Şi tot visând la vremea când înfloriră teii,
Pe când îmbracă ţara al iernii alb suman,
Să desluşesc cum pierе trecutul an cu an
Pe drumuri depărtate sunându-şi clopoţeii.

Să stau, pe când afară se stinge orice şoptă
Privind cenuşa caldă din vatra mea, de-acum —
Şi să aud deodată cu 'nfiorare cum
Trosneşte amintirea ca o castană coaptă.

INTÂMPLAREA

DE

G I B. I. M I H Ă I E S C U

DOCARUL luneca acum ca o pată galbenă, fugară, prin noaptea codrului. De cum îi înghițise pădurea, roatele încetaseră deodată să mai scrâșnească pe pietrișul drumului. Dăduseră de pământ viu. Copitele celor doi cai voinici izbeau în plin și loviturile se succedau mai repede; iar sgomotul lor părea de astădată mai învăluit.

Luna, pe a cărei tovărășie în plimbarea aceasta nocturnă, mai ales d-na Glogovan pusese tot temeiul, întârzia la întâlnire. Deasupra, pe fâșia de cer dintre cele două linii de arbori, stelele ieșeau cu nemiluita din ascunzișurile negre. Bucuroase par'că de întârzierea lunii, se lăsau până deasupra pădurii, în ghirlande de lumini. Se înghemuiau, se ciocneau între ele, stârnind flacări vagi și momentane; unele, mai îndrăznețe, se pierdeau și cădeau lăsând în urmă dâre de artificii; altele, mai sfielnice, abia scoteau ochiul de insectă din viziunile tainice, închizându-l înspăimântate, pentru a-l redeschide iarăș, peste puțin, cu aceeași teamă tremurătoare. Și neconținut spuzeug din veșnicie, forfotind tăcute și strălucitoare.

Ea privea extaziată magica splendoare, urmărind cu multă luare-aminte jocul lighioanelor de foc, care îi părea atât de asemănător cu al lighioanelor pământului. Și era fericită să descopere odată cu minunea revărsării de aur, minunea ochilor ei, cari puteau descifra atâtea lucruri de nepătruns pentru alții, în misterul hieroglifelor înstelate.

Alături, lăsând moale frânele, Glogovan urmărea în gând dialogul ce-l va avea a doua zi la oraș, cu omul lui de afaceri. Trebuia să-i lămurească numaidecât o năstrușnică idee ce-i venise. Și în dialogul imaginar el descoperea la rândul-i, cu uimire, lace avuții ar fi putut ajunge dacă lenea și visătorul dintr'însul n'ar fi dominat spiritul-i de întreprindere.

Dela un timp însă atât de mult bănet i se acumula în închipuire, că privi îngrijat în juru-i. Și rămase multă vreme cu ochii ațintiți în întunericul puternic la copacii cari, ca niște uriași din mituri, păreau gata să-l primească în sutele lor de brațe întinse, sfârșite în multiple și stranii articulații. Când și când surprindea în vreun desigur tainic, închipuiri fosforice care îi rânjeau cu sarcasm. Alte ori i se părea că îl urmărește cu stăruință magnetică un ochiu fixat asupra-i. Și o temere surdă i se strângea pe îndelete în fundul sufletului, din adâncuri de necunoscut.

Deodată duse mâna la frunte, ca și când ar fi vrut să prindă acolo idea care îl năpădise. Cum de n'a putut să-și amintească mai dinainte? Bandiții, ceata de bandiți care se încuibase de câțeva vreme în Codrul Colibașului!

Auzise chiar azi de dimineață povestea asta din gura unui țaran, care tocmai se întorsese dela oraș. Dar nu-i prea dăduse ascultare, căci de multe ori svonuri la fel umblaseră pe socoteala bătrânului codru, fără să fie adevărate. Și pe bună seamă că nici acum nu era vreun temei în cele auzite. Doar până în seară, înainte de plecare, stătuse de vorbă cu atâtea omenet din sat și nimeni nu-i mai pomenise de așa ceva.

Glogovan își pipăi cu grijă revolverul, pe care nu-l uita niciodată în plimbările acestea dela conac la târg și înapoi. Plănuia chiar să întoarcă. Băgă de seamă însă că au ajuns tocmai la drumeacul de cară, ce taie calea mare drept în inima pădurii. Erau la jumătate de drum. Ori înainte, ori înapoi...

Nu fără vie stânjenire, căută el la fâșia aceea îngustă de pământ gălbejos, pe care o făcea îmbucătura drumeacului. Mai mult și-o închipui, decât o văzu hurducată, buburoasă de hopuri, tăiată în toate chipurile de urme adânci și străvechi de căruțe, ascunzându-se

chiar dela început pe după smocuri de arbuști tineri, înfrățiți în împletituri de nepătruns, ferindu-se neconținut în ochuri curioase și îndoelnice, pierzându-se în nesfârșitul lumii de mister și legende înfricoșătoare, cu care oamenii locului își înspăimântă ascultătorii seara, în jurul focurilor dela crame.

Dar până să se întoarcă de pe drumul umblat de fantasmеle trecutului, caii repezi trecuseră de mult lugubra priveliște. Docarul sbura înainte în lumea de neguri. Tropăitul copitelor era acum așa de repede, așa de regulat, că par'că nici nu mai exista pentru urechile celor doi călători. Incolo nimic decât tăcerea profundă a stelelor care se lăsaseră atât de în jos, că puteai să vezi ramurile de vis ale copacului infinit, pe care se coboriseră în jerbi de chiciură. Nici cel mai mic sgomot, nici cel mai neînsemnat foșnet de frunză. Nici un sfârâit de cal: se părea că sdravenele animale visau deasemeni, dormitau profund, mișcând picioarele în goană automată.

Și deodată, de undeva din pădure, țâșni o lumină searbădă, poleind toți copacii cu străveziul ei de vis, înfășurând trunchiurile în scutece de hârtie argintată. Glogovan avu impresia copilărească că i se desface dinainte o imensă pădure cu pomi de Crăciun.

— Luna! șopti doamna Glogovan fermecată.

Lumina se mări și acoperi totul în aur topit; stelele într'o clipă se urcară pe ramurile copacului infinit și dispărură în mușuroaiele lor. Doar cele mai mari, mai greoaie, n'aură timp și rămaseră locului pălite de lumina hipnotică.

Caii se înveseliră. În plină goană se uitară cu înțeleș unul la altul, înclinară rând pe rând din cap și izbucniră într'un nechezat sgomotos și puternic de răs.

Acum drumul drept se lămurea până hăt departe, în lungul lui. Și nimic, nimic neobișnuit nu se vedea într'acolo, până puteai cuprinde cu ochii.

Glogovan prinse să fluiere ușor, printre dinți, un refren favorit. Lumina umplea tot mai mult șleahul, ca și când ar fi vărsat-o cineva cu găleata. Dar îndată inima lui se poticni în piept. Colo, drept, sub un copac, izbit în plin de luna ce se și ridicase deasupra pădurii, văzu o fantasmă nemișcată, ceva cu seamă de om.

Pădurea se lăsa aci puțin înclin și caii o porniseră nebunește. Tropotul lor era neregulat acum, pașii li se amestecase. Din când în când păreau că-și mai spun câteva la ureche, aprobând din cap sau ridicând repetat botul rânjitor în semn de negare.

Glogovan le privea nepăsarea liniștitoare, cu un singur, ochiu iar cu celălalt sfredelea îngrijat depărtarea. Și omul de-acolo creștea neconținut și stătea tot așa de nemișcat. Se apropiaseră bine de el: părea împietrit în ploaia razelor și de sub suman îi ieșea un capăt vânjos de bătă. Când Glogovan văzu acest amănunt, nu se mai putu stăpâni: cuvintele se smuciră singure din gâtlej.

— Fantoșă, un om. . .

Fantoșă, întreruptă din visuri, privi nedumerită spre el. Și trăsura trecu ca un vârtej pe lângă omul galben și nemișcat.

Când fură departe de tot, Glogovan simți că trebuie să-și lămurească exclamația.

— Ai văzut cât de nemișcat și cât de galben era? Par'că nici nu ne-a auzit. . .

— Probabil că era surd. Abia când ne-am apropiat de tot, a întors capul.

— Da, a întors? Curios. Par'că era o păpușă de ceară. . .

Tăcură. Apoi peste puțin înălțară amândoi capetele, instinctiv. Par'că li se ridicase ceva apăsător de deasupra. Codrul se rărise deodată. Și după puțin timp încetă. Glogovan respiră adânc.

Cerul se desfășura acum imens, căptușit de țesătura subtilă a luminei pale. Luna suia încet la deal ca un paianjen săturat și dolofan, spre două-trei musculițe de lumină ce se sbăteau să scape din împletitura vicleană; în urma ei, searbăzi și nemișcați, fără nici o izbucnire de vieață, doi planetei rămăneau fixați de rigiditatea morții în colbul de aur.

— Fantoșă, acum trebuie să-ți spun. Am trecut printr'un mare pericol. Știi de ce am exclamat adineaori? . . .

— Tot, omul ăla, frate? . . . lasă acum. . . făcu ea plictisită.

— Ei, nu așa. . . îmi pare rău. . . ascultă colea, știi ce am auzit alaltăeri la oraș? că o bandă de hoți s'a pripășit iar, în codrul Colibașului.

Ea-l privi lung, întrebătoare. Dar când Glogovan vru să continue, izbucni într'un răs atât de puternic, că el rămase cu totul uimit.

— Atunci, de-aia te-ai speriat așa? . . . spuse ea abia inteligibil prin cascada de neoprit a hohotelor. Vai, ce mai bărbat am! . . .

Glogovan dădu plictisit din cap; ea tăcu și-l privi serioasă:

— O bandă de hoți, zici? Aveai revolverul la tine?

— Fără îndoială. Dar ce faci cu un revolver contra unei bande de tâlhari?...

— Cum? Știi că sunt tâlhari în pădure și pleci noaptea la oraș?...

— Uitasem. De dimineață am auzit pe Năstase al Maricăi. Dar de atunci nimeni nu mi-a mai spus nimic. Și știi pe Năstase... Abia pe la mijlocul codrului mi-am adus aminte, când am văzut că nu mai iese luna...

Ea rămase pe gânduri. Deodată începu să zâmbească și se întoarse spre dânsul.

— Ei bine, dacă ne-ar fi atacat?...

Se scutură ca de un fior. Departe, drept înainte, luminile orașelului se înmulțeau în constelații regulate; Fantoșei îi părea o bucată de cer, peste care luna nu pusese încă stăpânire. Apropierea orașului îi dădu chef de vorbă:

— Ei bine, închipuește-ți că ne-ar fi atacat... tu cum m'ai fi apărat, viteazul meu Mihai?...

Glogovan mișcă buzele fără să răspundă. Ea rămase iarăș pe gânduri.

— În definitiv, adăugă la urmă, dacă erau mulți, la ce ne-am mai fi apărat? Le-am fi dat tot ce ne cereau și basta...

— Da, dar dacă ne luau docarul...

— Mergeam pe jos...

Și după o nouă reflecție:

— I-ași fi rugat frumos: Domnilor tâlhari, sunteți buni să ne conduceți cu docarul până la marginea pădurii și pe urmă puteți să-l luați...

— Hm, par'că stau ei să se uite la grațiile tale!

— Eu cred că da...

El întoarse brusc capul spre dânsa, dar ea, fără să-i observe mișcarea, își sfârși gândul:

— Ar fi fost o aventură nostimă. Dar păcat de docar. Aveam însă ce povesti...

Glogovan privea neînțelegător la dânsa.

— Fantoșa, dar tu nu știi ce vorbești...

— Am spus, păcat de docar. Dar mă rog, spune ce ar fi fost de făcut altceva? Când curajosul meu soț mă ia prin pădurea de tâlhari, noaptea, și numai cu un pistol la dânsul...

— Și ai fi făcut grații unor brute?...

— Vieța înainte de toate...

Apoi schimbând tonul numaidecât:

— Ia nu mă mai plictisi și te rog: iar ai început cu prostiile tale?... Nu cumva ești gelos și de hoții de drumul mare?...

— Și dacă ei ar fi devenit mai... mai exigenți...

— Cum mai exigenți?...

El nu răspunse. Ea păru că gândește. Apoi deodată:

— Vai, ce bătăran. Dar asta e cu neputință. În sfârșit să lăsăm. Cu unu... un... ca tine este imposibil de glumit.

Tăcură amândoi. Pe întinsul câmpiei, case răzlețe surădeau prietenos prin ferestre roșii. De undeva, de departe, venea larma potolită a unui cor bărbătesc. Glogovan lăsă caii la pas. Părea cu totul preocupat de un gând îndărătnic, căci încremenise cu ochii pe biciușca înfiptă în toc, subțire și lungă, par'că o închipuire.

Deodată se întoarse spre dânsa.

— Ei bine, și dacă totuș...

Ea nu răspunse.

— Admitem că ne-ar fi atacat, reluă el încăpățânat. Și că le făceai grații cum spui. Și ei puneau ochii... Și pe mine mă dezarmau, mă imobilizau...

— Dar încetează, pentru numele lui Dumnezeu! strigă ea scoasă din sărite. Ai câte odată... par'că n'ai fi crescut cu oameni...

— Ci ia răspunde, frate! strigă și el la rândul-i, ațâțat de o invincibilă curiozitate. Mă rog, s'ar fi întâmplat... vorbim și noi...

— Alt subiect de conversație nu găsești? Ei bine, m'aș fi împotrivit, firește, ce mă tot întrebi?...

Dar atât nu putea liniști pe Glogovan, în care închipuirea acum fierbea.

— Da, te-ai fi împotrivit? Chiar asta ar mai fi trebuit, nici măcar să mi te împotriviști. Dar fetișo, aceia-s bandiți, ar fi fost mai puternici, te-ar fi învins...

— Ce-aș fi putut să fac? răspuse ea neliniștită.
— Sigur! urlă el atunci scos de tot din țâțâni. Ii atâți, și pe urmă ce-ai fi putut să faci? N'ai fi făcut nimic, de sigur. Ar fi fost o aventură și nimic mai mult, hai? Am fi avut ce povesti, hai? ..

— Dar ce ai dragă, de ți-a așa? doar nu s'a întâmplat nimic.

— Aha, nu s'a întâmplat nimic, cu asta scapi dumneata; dar gândul, gândul. . .

— Ce gând, ce ți-a venit? pentru Dumnezeu, nu mai țipa te rog. . .

Glogovan prefăcu vocea într'un scrâșnet de răutate:

— Va să zică așa, va să zică așa, o aventură, nu? Și nimic alt decât o aventură. . . ar avea ce povesti dumneaei când hoții ar. . . ar. . .

— Dar încetează odată, sau. . .

Și crezând că-l îmblânzește, muie tonul:

— ...Cum poți să-ți închipui că aș putea povesti ceva, dacă lucrurile ar ajunge până acolo?

— Ah. . .

A fost atât de puternic răgetul acesta al lui Glogovan, că ea s'a ferit îngrozită în lături.

— Aha! sforăi el apoi înfundat, cu ochii bulbucați de cea mai nemărginită indignare. . .

Care va să zică n'ai spune nimic, ha? .. am păstra amândoi secretul. . . dacă lucrurile ar ajunge până. . . până acolo. . . Foarte simplu, nu? Ce simple sunt toate pentru ea. . . dar eu. . . eu. . . ce m'aș face cu acest secret? .. toată viața. . .

— Taci odată, ai înnebunit? Uite am intrat în oraș, ne facem de râs.

Docarul trecea acum linia ferată. Fantoșa privea, aiurită de această neașteptată izbucnire spre stânga, unde felinarele gării invizibile, ascunse după o dumbravă de tufe, scâldau într'o lumină vie șinele multiplicat în curioase figuri geometrice și se proiectau searbede pe un colț ponosit de magazie. Alături, în penumbră, ghiara imensă a unei macarale se ridica, fantastică și amenințătoare.

Glogovan amețit deasemeni, privea spre dreapta și era privit la rându-i de departe, de undeva, din întunericul profund, de un ochiu sângeros și dușman.

Îndată copitele începură să izbească mai repede, iar roatele prinseră să duruie pe pietre. Casele, la început grămezi sure-alburii, se deslușeau tot mai bine din întuneric, mai mari și mai luminoase.

Glogovan tăcea ostentativ. O tăcere întreruptă de mârâeli surde, de tuse seci, prefăcute. Fantoșa zâmbea dulceag. Lumina prietenoasă a ferestrelor îi alungase supărarea și-i umpluse sufletul de bunătațe.

— Tot mai ești necăjit pe mine?

Ii răspuse o violentă scuturare din umeri și un bombănit neînțeles. Ea prinse a râde ușurel: dinții îi luciră în negură. Apoi când docarul apucă pe strada casei părintești, spuse deodată:

— Ei bine, poftim, m'aș fi omorât, na, ești mulțumit acum?

Și într'o pufnire veselă, sugrumată îndată:

— Ca la cinematograf. . .

Glogovan tresări mânios, privi spre ea mestecând între dinți o ripostă drastică; apoi renunță și lăsă scârbit capul în piept.

Când se întoarseră peste câteva zile la moșie, Glogovan avea la el două revolvere și un pumnal, iar Fantoșa un revolver mic și delicat, dar în stare să facă minuni, — ascuns în poșetă. Rezemată de tăblia din față a docarului, o pușcă uriașă își scotea țevile în văzul tuturor, așa că dela prima aruncătură de ochi, orice hoț ar fi putut pricepe că are aface cu un docar armat.

La oraș, venirea lor provocase o zarvă nemaipomenită. Tatăl Fantoșei se supăraseră foc. Numai cu o noapte înainte, trei trăsuri fuseseră atacate și doi călători cari nu se lăsaseră jefuiți, — împușcați. Se ceruse învoirea guvernului ca să se aducă armata. Glogovan trebui să aștepte până ce pădurea fu curățită; abia după ce compania de soldați părăsi orașul, primi și el îngăduirea să se întoarcă.

Acum înaintau în trap reperor pe sub bolțile uriașe ale pădurii. Deasupra, printre vârfurile copacilor, ca printre două maluri dantelate, fâșia albastră a cerului curgea ca un pârau curat și adânc de munte. Ici-colo, frunzișul crengilor se împreuna, astupând albia de cristal. Dar îndată râul își relua cursul, se lărgea, făcea un lac imens de azur, se îngusta iarăși, și roia înainte, conducând par'că după mersul lui trăsura, ca un drum de ziuă al robilor.

Cu ochii țintă la el, Fantoșa îi urmărea sinuozitățile capricioase. Glogovan privea galbenul drumului bătătorit, crescând ca undele în cercuri tot mai largi și revărsându-se pe sub roate. De cum intrase în codru, vorba Fantoșei i se împlântase iarăș în coșul sufletului ca o lamă rece, chinuitoare:

«O aventură și nimic mai mult, aveam ce povesti!»

Și ca la un semn atunci, amintirile care îl necăjeau obișnuit, năvăliră buluc în minte-i. Cum, atât de ades, o surprindea privind puțin mai îndelungat decât se cuvine în ochii convorbitorilor mai desghețați și mai buni de gură. Cum, ori de câte ori o descoperea cercetând cu grijă prin dantelăria perdelelor lăsate, trecerea mai asiduă a vreunuia din foștii lui tovarăși de petrecere, prin fața caselor. Și era par'că un făcut cu trecătorii ăștia tineri! Nu era unul care să nu întoarcă ochii și să nu treacă în revistă ferestrele. În dosul privirilor scormonitoare, Glogovan le citea lămurit gândul: «Aci stă ea!» Și o ură oarbă îi cuprindea pe toți acești iscoditori ai fericirii lui. Le hotări în gând răsbunare, pe care o împlinea prin nepoliteți afectate, prin porniri vehemente în discuțiunile de cafenea, prin disprețul profund, ce-l lăsa să se întrevadă, ori de câte ori vorbea prin saloane despre unii din ei. Și nu arare i se răspunsese pe acelaș ton, nu arare se văzuse stricând prietenii pe care le socotise de nedesfăcut înainte, sau ajungea să se descopere singur nedrept și să regrete unele gesturi pripite.

De multe ori avusese explicații violente cu Fantoșa, și totdeauna după ele ajunsese la convingerea că e un biet caraghios.

Când o surprindea, spionând la ferestre, înainte ca el s'o întrebe, Fantoșa mărturisea:

— A trecut Jan, amicul tău. Ca în totdeauna afectat și foarte impresionat de propria lui persoană. Imi place mult să urmăresc pe imbecilul ăsta...

Glogovan îi căuta atunci atât de atent, atât de adânc în ochi și în cuvânt, că-i venea să se creadă un câine care vrea să ghicească gândul stăpânului. Cât de ascuns îi părea sufletul ăsta, cât de învăluit în atâtea și atâtea văluri de mister, că o vieață întreagă i-ar fi trebuit să le desfășure, unul după altul, fără să ajungă a-l desgoli vreodată. Vede-așa de bine cum îl minte acest suflet, cum își râde de dânsul, cum îl înșeală, sub ochii lui. Și sta, nepuținios în fața grozăviei acesteia, zâmbind prostește, râzând singur, fricos, galben, fals, în vreme ce ea se prăpădea de râsul ei clar, sonor, rău, sănătos, văzându-l atât de «comic».

Ca printr'un ochiu de panopticum imaginea prindea mișcare. Jan, vechiul prieten, Jan pomădat și sec, își făcea loc numaidecât în gândul ce începea să înnebunească. O amintire care nu se mai putea șterge îl aducea acolo. O vorbă a Fantoșei, de pe vremea când abia se întreba dacă o iubește: «...aș vrea un bărbat bătrân, căci în ziua de azi trebuie să te numești neapărat doamnă...» În închipuirea lui Glogovan, totul se depăna apoi dela sine: avere, frumusețe, dor de vieață largă, sgomotoasă, prieteni mulți și iarăș Jan, cu surâsul lui prostesc, cu lozinca lui stupidă și banală de cuceritor provincial: «ca să scapi de coarne, trebuie să nu te însori niciodată...» Și o mulțime de Jani apoi, privind-l cu compătimire, vorbindu-i ocrotitor, lui, naivului de Glogovan, care nu făcuse decât ceeace-i prevestiră ei, decât să joace rolul bătrânului ce-i trebuia Fantoșei. Și în sfârșit, trupul smead atât de delicat de smead al Fantoșei, abia estompat ca o pictură rară, în fața atâtor priviri grotești. O, dacă ea ar ști să se adăpostească de această haită desfrânată, într'un nou cămin cinstit și trainic! Dar, fără îndoială, nu va fi astfel. Stăpână pe sine, ea va adevări prezicerile lor, va spori glumele și răutățile lor. Și compătimirea lor pentru dânsul. Și asta... orice, dar asta nu trebuie să se întâmple, pentru nimic pe lume.

— «Ar fi fost o aventură nostimă, am fi avut ce povesti».

Nu mai încape nici o îndoială că ea ar fi dorit această aventură, își spunea înfiorat acum Glogovan. Dar când gândul începea să îmbrățișeze scena care ar fi putut să se petreacă în întregimea, în brutalitatea ei, își părea lui însuș mai stupid ca niciodată: «Trebuie să fiu nebun: cum pot să-mi închipui că ar dori așa ceva? Zâmbea atunci înseninat și-i arunca o privire prietenească. Dar era de ajuns să-i întâlnească profilul visător, pierdut în lumea străină de el, a gândurilor, ca să-și spună numaidecât: «dar poate ea crede că totul s'ar petrece așa frumos, ca'n romanele ei».

— «Cum m'ai fi apărat atunci Mihai, viteazul meu?» O, asta vrea ea să vadă, asta o muncea pe dânsa! Și închipuirea lui Glogovan îl purta în lupte groaznice cu bandiții fioroși, îl vâra în cele mai teribile impasuri, îl doboră sângerând la pământ, ca de-acolo să vadă, în chinul ultimelor clipe, desfrâul cel mai nemernic, să audă rugăciunile cele mai lașe ale unei femei fără rușine, care cerea, în schimbul oricărei ticăloșii, grația ca să se întoarcă, să

aibă ce povesti, în saloanele orașelului, în privirile de lăcomie și de admirație ale imbecilului de Jan și ale celorlalți imbecili.

Aproape să-și plângă de milă, Glogovan făcu eforturi disperate să scape de nemiloasele imagini.

— Curios! spuse el tare, după ce privi întins înaintea și în urma docarului. De un ceas de când mergem prin codru, și nu ne-am întâlnit cu nici un car, cu nici o căruță. . .

— Nu sunt toți curagioși ca noi, îi răspunse Fantoșa, privindu-l glumeț.

— Râzi și totuș să nu ți se pară curios, scumpă doamnă, că am putea avea și azi oarecari surprize. Armata a plecat chiar ieri, și nu e exclus ca să găsim și azi ceva de povestit. . .

Ea îl privi zâmbitoare, cu buzele strânse, cu bărbia mică tremurând, gata par'că de răspuns, dar păstrând vorbele pentru mai târziu, după ce el va fi spus tot ce mai avea în gând.

Cum Glogovan tăcea însă, ea privi posnașe în lungul drumului.

— Mihai, un om! strigă apoi deodată, imitând exclamațiunea lui din noaptea aventurii.

Glogovan se prefăcu că nu-i ia în seamă cuvântul, temându-se de vreo păcăleală. Ridică totuș ochii pe furiș și observă într'adevăr foarte departe, chiar la îmbucătura drumeacului de cară, o pată albă, nemișcată, ceva ca o cămașe de copil întinsă pe o cruce de speriat ciorile.

— Și e nemișcat, șopti ea.

Ciudat, lui Glogovan i se păru că îngrijorarea din vorbele ei nu mai avea accentul glumeț și prefăcut, dintâiu.

— Sunteți foarte neliniștită, nu? întrebă el răutăcios. Vă simțiți, de sigur, în pragul aventurii pe care o visați atât. . .

— Se mișcă. . .

— Ce?

— A dispărut. . .

Glogovan ridică privirea și văzu cămașa țărănească sdrențuindu-se printre copaci, apoi pierind cu totul.

Figura ei, care pentru moment se întunecase, deveni iarăș vioaie.

— Cum vezi, spuse ea, n'am noroc, n'am parte de aventură.

— Văd, ești foarte dispusă, Fantoșa. Și crezi că cu spiritele tale, vei da o nuanță de glumă unor cuvinte care ți-au venit din suțlet, fără voia ta. Dar te înșeli. . .

Ea-l privi lung prin întreșătura genelor. Apoi izbucni într'un răs sonor și silit.

— Cum, dragă, crezi tu oare cu tot dinadinsul că aș dori o aventură de acestea, că aș dori să fim atacați de hoți? . . . pe semne că nu ești întreg, iubitul meu. . .

El privea înainte lung și stăruitor, și fața i se însuflețise de mult drag.

— Și pe urmă, de unde știi cum m'aș purta într'o astfel de împrejurare? De vreme ce nu s'a întâmplat nimic. . .

— Nu s'a întâmplat nimic, de sigur, îi rupse atunci îndată vorba, Glogovan, plesnind nervos frânele. Asta-i marele noroc, marele ascunzător al nepătrunsului. Dar dacă întâmplarea n'are de lucru, și într'o bună zi desvăluie totul pe neașteptate, atunci te sperii de ce-ți arată. Nu s'a întâmplat nimic, zici? Degeaba. . . a fost deajuns să-ți aud vorbele, ca să știu cum te-ai fi purtat. . . atunci.

Și în ureche păru că-i răsună, cu sonoritatea de cristal a glasului ei, riposta acea care îl făcuse cu câteva seri înainte să tresară de indignare și groază:

— «Ce-aș fi putut să fac?»

Le auzea și acum atât de clare cuvintele acestea, așa cum auzea tropotul cailor și rostogolișul roților, și ele îi plesneau timpanele cu răutatea lor triumfătoare.

Intr'adevăr, ce-ar fi putut ea face în fața împrejurării irezistibile, mai tare decât voința și puterile ei? Glogovan nu găsea nici un răspuns la această întrebare, care îi părea uneori atât de stupidă și atât de nefirească, și care îl muncea totuș cu stăruința ei neîmpăcată și corosivă.

«Ce aș putea să fac atunci?» I se părea că în vorbele acestea, ea a învăluit o bucurie ascunsă, curiozitatea vagă de a-l vedea sdrobit de furie neputincioasă, în fața neprevăzutului teribil, dinaintea căruia nu există puțință de opunere.

Fantoșa îl privea, zâmbind compătimitoare, lăsându-și trupul legănat de hurducările și destinderile arcurilor.

— Cât de copil ești, spuse ea la urmă, ridicând din umeri cu un aer neînțelegător. Ne certăm pe închipuiri!

Apoi, urmărind cu atenție pe spinarea calului din față, împletitura frânelor, murmură pe gânduri:

— Ai, de sigur, mare dreptate. Întâmplarea le desvăluie într'adevăr pe toate. Dar pe noi ne-a cruțat până acum. Și până când nu va veni să ne îmbrâncească, haină și neînduplecată, pe unul de lângă celălalt. . . nu ne e îngăduit să . . . Cine știe, poate atunci, cel care se arată mai plin de virtuți acum, se va purta mai nedemn. . . și tocmai cel care se arată mai voinic, va fi mai laș. . . Dar numai atunci ne vom putea încerca puterile. . .

Micșoră ochii, concentrându-i în aer, într'un punct fix, care se porni, modulându-și goana după mersul cailor.

— Vom fi eroi? Vom sucumba în fața teribilei împrejurări? Cine știe? E cutremurător și într'un caz și într'altul. Și iată de ce trebuie să ne bucurăm, că suntem departe de ea. . .

— Să ne bucurăm, așadar, strigă el, și hăturile plesniră din nou deasupra spinărilor mobile ale celor doi cai. Să ne bucurăm de marea fericire, că nu știm ce ascundem fiecare în pielea noastră. Ura! Trăească! Vino să te sărut iubita mea, înainte de a te cunoaște. . .

— Poți să fii ironic cât vei vrea. Așa e, cum spun eu. Dacă Dumnezeu va fi bun cu noi, ne va ajuta să nu ne întâlnim niciodată cu ea, ne va ajuta să trăim ascunși unul de altul. Deunăzi, numai am trecut pe lângă ea și tot. . . și totuș. . .

Fantoșa tăcu deodată și ochii i se holbară.

— Uite-l! șopti ea înfiorată.

Glogovan ridică privirile. Un soldat scurt, dar grozav de pieptos, ieșise chiar din îmbucătura drumului de cară și aștepta liniștit docarul.

— Întâmplarea! șopti în glumă Glogovan, dar simți cuvintele ce mai avea de spus, topindu-i-se în gât și pipăi revolverul. Zâmbi totuș, când văzu pe Fantoșa strecurând îngrijată mâna în poșetă.

— Stați! strigă soldatul, ridicând mâinile în sus.

Era descins, și pușca din spate-i nu prea părea militărească.

Glogovan înceteni mersul cailor.

— Oprește, boierule. Cine sunteți dumneavoastră și unde vă duceți?

— Dar dumneata cine ești? Întrebă el autoritar, trăgând totuș de frâne.

Soldatul răspunse cât se poate de prietenește:

— Apoi eu sînt post fix aici, c'avem ordin. . .

Și pentrucă Glogovan îi examina bănuitor îmbrăcămintea suspectă și pușca de vânătoare din spate:

— Sîntem milițieni, din sat, dela Merușeni. Ne-a luat dela muncă, boierule, și ne-au pusă prin codru să vedem cine trece.

— Eu credeam că ești întâmplarea, glumi Glogovan cu jumătate de voce, privind încurajator la Fantoșa. Eu sunt proprietar aici la Glogovani, măi băiete. Ai fi putut înțelege doar dela început cu cine ai aface. . .

— Așa ne-a dat ordin domnu plutonier de jandari, boierule, nu trebuie să vă supărați. Ori cine-o trece, fie cine-o fi, să arate dovadă precum că cine este.

Glogovan îl examinează încă odată de sus până jos. I se păru că ochii milițianului alunecă de sub privirile lui. Avea însă arma în bandulieră și mâinile îi erau goale. Lăsă deci frânele și începu să-și cerceteze buzunarele.

— Păi, ce să-ți arăt eu dumatăle? vreo scrisoare. . . ceva. . .

Soldatul se apropiase de tot, de docar. Glogovan despătura o hârtie timbrată, un act pe care-l încheiase cu omul lui de afaceri.

— Să iertați, săru' mâna coconiță, se adresă postului fix Fantoșei, cu o lucire stranie în ochi. S'a întors lumea pe dos dela războiu încoace. Hoți, tâlhari, în toate părțile. Mișună ca lighioanele. . .

Gura i se lărgi rânjitor și ochii o măsurară fugitiv.

— Uite aici, mă băiete! îl întrerupese Glogovan. Asta e un act, cum să-ți spun. . . un zapis. . .

Soldatul căută cercetător hârtia desfăcută, întinzând liniștit mâinile spre ea. Și dintr'odată, dintr'o mișcare bruscă și sigură, încleștă degetele voinice pe brațele lui Glogovan. Il târî jos dintr'o smuncitură. Căzutul simți numaidecât genunchiul banditului, strivindu-i pantecele sub o apăsare de neîndurat.

O șuierătură scurtă; vreascurile pârâiră par'că speriate. Apoi răsună o detunătură slabă, ca pocnetul unui pistol de copil. Glogovan înțelese că Fantoșa se apără de celălalt, de vlăș-

ganul imens, îmbrăcat țărănește, care țâșnise pe neașteptate din tufiș. Un capăt de frânghie îi svâcni dinaintea ochilor, în vreme ce un pumn al soldatului îi cotrobăia pe dedesubt. Frânghia îl încolăci îndată peste brațe, peste pânțe, peste picioare, ca pe un pachet.

Fu trântit în fundul docarului, care porni aproape în aceeaș clipă. Și tot în aceeaș clipă, banditul care îl legase, se aruncă dintr'un avânt asupra-i, căzând peste el ca o pasăre de pradă.

— Vă dăm tot ce avem, și cal și trăsură, gălgâi Glogovan înăbușit. Ce mai aveți cu noi?

Banditul nu răspunse. Docarul fugea cu o repeziciune uimitoare, hurducându-se pe hârtoape, pârâind și plesnind din încheieturi ca o haraba, lovind cu putere ameteitoare pe Glogovan în moalele capului. De sub picioarele hoțului, care-i sfârșise de golit buzunarele, vedea nuiele lungi, înfrunzite, plecându-se deasupra-i rânduri-rânduri, înălțându-se apoi cu aceeaș grabă. Sus de tot, în nepătrunsul albastru, un nor alburii părea că fierbe, învărtindu-se pe loc.

Un singur gând mai dăinuia acum în capul lui Glogovan: «De ce nu m'au ucis de îndată, dacă aveau gând să mă omoare?»

Dar la o cotitură scurtă, capul îi fu izbit cu atâta putere de scândura docarului, că și gândul acesta îi porni în vârtej, ca și norul de deasupra. Loviturile începură să urmeze apoi cu nemiluita, din ce în ce mai puternice, mai îngrozitoare, alungându-i orice gând nou. Glogovan încercă zadarnic să se miște din poziția ucigătoare: banditul îl ținea strâns în cleștele genunchilor.

Abia într'un târziu strânsoarea de fier se destinse.

— Acum poți să te duci dracului! auzi el mormăind pe soldat.

Și înainte ca să apuce să se înspăimânte, fu repezit peste muchea docarului. Căzu pe spate, într'o groapă de bulgări sfărâmați, tari ca molozul. Cu puțin n'a fost să-i apuce piciorul, roata din urmă.

Rămase câtva înghemuit în groapa de bulgări aspri, cari i se înfingeau în piele. Privea uimit cerul nemaivăzut de albastru, pe care nourașul învărtitor se potolise și se destrăma ușor în fire de tort, ce se topeau în ameteitoarea nesfârșire. Asculta cum tâmplele i se potoleau: scândura docarului par'că-l pălea încă dar din ce în ce mai slab, mai alinător. Avea impresia unui ecou care se pierde neconținut prin sine însuș în prăpăstii.

Cu cele din urmă svâcneli ale capului, o fericire neînțeleasă îl năpădi deodată, devalma cu toate gândurile cari îi rămăseseră acățate pe privazul cugetului, când scândura docarului îl izbise.

Asta a fost tot. A scăpat!

Frânghia cu care era legat nu fusese înnodată; își aduce bine aminte. O va putea desface așadar la prima mișcare. Bandiții îl aruncaseră aci, atât de departe de drumul mare, ca să-l încurce prin codru. Până să dea acum de veste c'a fost jefuit, aveau destul timp să ajungă la bălcu, la Răureni.

O mână izbuti în sfârșit să se descurce de sub împletitura frânghiei, restul fu treabă de un minut.

— Fantoșa! strigă el biruitor, fiind sigur că ea trebuie să se afle aruncată la fel, pe undeva, pe aproape. Niște hoți așa de grăbiți și de metodici, cari n'avuseseră nici timp să-i omoare, numai de dragoste n'ar fi putut sta, fără îndoială.

— Țștia-s hoți deștepți, cari își înțeleg meseria, gândi Glogovan admirativ, vroind să înlătore orice posibilitate de replică cugetului său, întotdeauna nesuferit de îndoelnic.

— Dar dacă o fi aruncat-o în urmă?

Spre stânga, de unde veniseră, drumul se desfăcea în două: la dreapta cotea pe după troiene *verzi de tufă.

Glogovan se lumine: fără îndoială, Fantoșa trebuie să fie chiar după acest tufiș.

Înainte de a sfârși gândul, a și ajuns la cotitură, iar buzele îi frământau cuvintele de întâmpinare:

— Întâmplarea, Fantoșa, ai văzut-o? Ea a fost...

Dar abia acum se dumeri bine de ce hoții i-au adus până aci. Se trezi într'un fel de luminiș lungueț și umflat într'o parte, pe care se înnodau sumedenie de drumeacuri, poteci și potecuțe. Și toate dispăreau dela prima aruncătură de ochi, ascunzându-se printre tufărișuri sălbatece și abundente.

El strigă din toate puterile și pădurea îi duse strigătul până în depărtări. Dar nici un răspuns nu veni de nicăiri. Porni aiurit pe drumul care i se păru mai larg.

— Fantoşa, Fantoşa! urla plângător şi urletul se îndepărta şi mai jalnic şi mai tremurător. Il auzea repetându-se până la nimicire, din copac în copac.

— Fantoşa!

De câteva ori s'a oprit ascultând înfiorat vreun foşnet licăritor de nădejde. Apoi, pasul se întinse dela sine, trăgând după el pe desamăgit. Dela o vreme începea să şchioapete, istovit de umbriet pe drumul dărăpănat. Să meargă înainte sau să se întoarcă la răscruce, s'o ia într'altă parte? Înainte de a se hotări, pasul îl trăgea iarăş înainte şi tot înainte. Şi gemătul jalnic răsuna neconţinut, tot mai zdrobit şi apoi din ce în ce mai mâniaş, mai încărcat de răutate.

— Fantoşa!

La urmă ajunsese o simplă chemare cu voce scăzută şi aspră, ca pentru cineva care era foarte aproape şi nu vrea să asculte. Apoi încetă cu totul. Mergea, dus ca de o putere străină, împiedicându-se în răgălii, în toate hurducăturile. Şi alături de dânsul se strecura prin frunziş, însoţindu-l la drum, susurul codrului.

Trecuse mai bine poate de un ceas de mers. Şi iată, i s'a părut sau a văzut într'adevăr un vestmânt alb ferindu-se pe după un dos de copac.

— Fantoşa! strigă din toate puterile pieptului.

Nici un răspuns. O clipă, două: nici un răspuns.

— Fantoşa!

Şi iarăş nici un răspuns. Nu poate fi ea. Doar distanţa până la copac e destul de mică. Şi cu toată vocea lui stălcită, a strigat destul de lămurit, cum strigă şi acum: — Fantoşa! Şi nimic, nici un răspuns.

Totuşi e cineva acolo, cineva care poate spune dacă docarul a trecut pe aci, ori nu. Glogovan ezită să se urnească, dar vestmântul alb apare iarăş de după copac. Stă câţva nemişcat, ascuns pe jumătate, apoi porneşte. Şi inima lui se sbate acum ca un câine sălbatec în lanţ, la vederea sdrenţelor care înaintează.

O recunoaşte. Şi înţelege totul. Era de înţeles totul, de altminteri, numai din şovăeala ei de a se arăta.

Hainele sfâşiate de pe dânsa şi sgârieturile adânci de pe faţă spun de-a fir a păr, ce se întâmplase. Ea vine cu pas tot mai grăbit, de ce se apropie de dânsul. Şi la oarecare distanţă, se opreşte izbucnind într'un plâns sgomotos, puternic.

O fixează cu ochi măriţi, nemişcaţi, strivit de grozăvia, de elocvenţa spectacolului. Pieptul îi fierbe în clocot, câinele din inimă se frământă să smulgă cuşca din temelie. E gata să izbucnească, şi buzele pe care le strânge cu desperare, se mişcă neconţinut, ca unui copil căruia îi vine să plângă. Dar nu poate articula un sunet, iar ochii căscaţi descopăr pe gâtul înalt şi alb o vânătaie adâncă. Se apropie. Se cunoaşte perfect tiparul unui deget gros şi scurt, cu unghie voinică. Pe buza de deasupra urma unui colţ de fiară musteşe roşie întunecată ca o picătură de vin negru.

Şi lupta îndârjită, inegală, nedreaptă între o femeie şi cele două sălbăticiuni de pădure, i se limpezeşte deplină, amănunţită. Un fior îl scutură ca destinderea înfrigurată a clipei din urmă. Iar sbuciumul plânsului ei e atât de puternic, şi atât de sincer e accentul suspinelor! Subţire şi firavă, o biată coardă omenească, tremurând sub apăsarea întâmplării de nerostit. Furişe şi stângace, Glogovan simte toropeala milei încropindu-i uşor, uşor, sufletul.

Mâna lui o cuprinde mângâietor, vorbe de alintare îi scapă nedibace printre dinţii încă strânşi. Cu cel dintâiu cuvânt al lui, suspinele o năpădesc şi mai furioase, se îngrămădesc fără noimă în fărâma de trup, o înnăbuşe.

Apoi se opresc deodată; ea îl priveşte mirată, neînţelegătoare, uimită, prin ceaţa lacrimilor. Vorbele lui sunt atât de bune acum, sunt ale unui părinte bun care îşi mângâie copilul.

Dar în dosul lor, Glogovan simte îndată curiozitatea muşcându-i sufletul. O mâhnire subită îi căşunează acolo, în adânc. Ce-l privesc pe el cele întâmplare, de vreme ce ea s'a purtat astfel? Ce-a fost, s'a petrecut fără voinţa ei, e ca şi când n'ar fi fost nimic.

Şi totuşi e ceva, acolo, înlăuntru, care vrea să ştie totul până la ultimul amănunt. Poate, de sigur, pentru a nu mai rămâne nici o îndoială, nici cea mai mică umbră de îndoială că voinţa ei a rămas curată, că e profund răsvrătită, până în cea din urmă fibră, împotriva împrejurării oarbe şi triviale, prin care a trecut. Dar atât şi nimic mai mult. Întrebările pornesc aşadar indiferente, ascunse în cuvintele cele mai frumoase, cele mai prieteneşti.

Iar răspunsurile ei se feresc la început, în ocoluri largi, concentrice, cari se strâng din ce în ce mai mult apoi, pentru a-i zugrăvi în sfârşit totul în câteva semne de aprobare, în câteva gesturi de groază.

Căci scena luptei o reface el, aducând, din creierul răvășit de nebunie și de curiozitate, bucățică cu bucățică, toate fațetele cu puțință într'o astfel de împrejurare. Ea nu face decât să nege ușor din cap, sau să încuviințeze prin imobilitatea sfâșietoare a privirilor a două oară înspăimântate.

Până în clipa din urmă, când ghiarele brutei i s'au înfipt în gât, a rezistat cu toată puterea furiei și a tinereții. Degetele apăsau însă atât de tare, intrau atât de încet și atât de sigur și de adânc în carne, că mâinile ei băjbâiau degeaba în aer. Și atunci în fața clipei din urmă... a fost peste puterile ei. . . Genunchii i s'au împleticit dela sine; și cu cel din urmă pic de cuget, a crezut că prefăcându-se moartă. . .

Aci Fantoșa s'a oprit, privindu-l rătăcită. El a înțeles însă îndată gândul care a oprit-o. Căci povestea era ajunsă la cea din urmă răspântie. Ea putea continua și astfel: «banditul a renunțat atunci». . . ?

În ochii Fantoșei scânteia stranie s'a aprins și mai mult; ei sunt acum două diamante care varsă focuri de lumini. Glogovan așteaptă înfrigurat, cu privirile legate de buzele ei.

— Ș'atunci? întrebă el.

— Atunci. . . răspunde ea. . . și izbucnește iarăș în plâns.

Sinceritatea aceasta ar trebui să-i placă lui Glogovan: el înțelege că ar trebui să-i placă și totuș figura lui exprimă acum desgustul cel mai deplin. Ea vede și-și acoperă fața cu amândouă mâinile: mașinalicește, cuvintele de mângâiere izvorăsc iarăș din glasul lui; dar amândoi înțeleg bine cât sunt de nepotrivite, de false și abia pot să ascundă mânia surdă care se înfășoară în ele, ca într'un vâl transparent și sdrențuit.

— Să lăsăm Fantoșa, e stupid să mai continăum. Înțelegi, e scârbos. Tu nu strici nimic, biată femeie, și te-ai purtat cum trebuie. . . dar e așa scârbos că nu mai putem continua. . .

Soarele apunea par'că la marginea pădurii și părea printre copaci o grămadă imensă de jărăgai topit, scăzând pe nesimțite, ascuzându-se pe îndelete în pământ.

Porniră atunci într'acolo, căci conacul era chiar la apus de codru. El mergea acum repede, stăpân pe puteri nouă, neașteptate.

— Să lăsăm, să lăsăm, e așa de scârbos; ce puteai la urmă să faci?.. între moarte și vieață. . . ar trebui să fiu nebun ca să-ți pretind. . .

Ea se aținea după dânsul, șchiopătând, împiedicându-se de buturugi, alergând să-l ajungă și scâncind ca un copil care a fost pedepsit.

. . . Vom povesti de sigur, cum am fost atacați. . . aruncați în mijlocul pădurii. . . dar încolo nimic, înțelegi. . . Fantoșa. . . absolut nimic. . . Numai noi doi. . . vom ști. . . ai făcut totul, tot ce se putea. . . dar în fața morții. . . oricine. . . dar nimeni, nimeni nu va ști și asta e deajuns. . . ei vor asculta poveștile noastre înflorite. . . căci trebuie să povestim, să inventăm. . . și vor crede. . . ne vor crede doi eroi. . . și noi ne vom uita unul la altul și vom surâde. . .

De bună seamă trecuse de mult, foarte de mult de miezul nopții, căci lor li se părea vecie de când umblau prin întunericul de moarte. Par'că se îmbătaseră de oboseală: călcau strâmb ca doi beți, se împiedicau la fiecare pas, se izbeau unul într'altul, se răslețeau pentru a se ciocni iarăș.

— Vom râde că i-am înșelat. . . înțelegi?.. și nimeni nu va ști că mințim. . . așa de sfruntat, nimeni, auzi. . . decât tu. . . care-mi vei zâmbi atunci. . . cu zâmbetul tău, cu zâmbetul acela al tău. . .

Se opri deodată în loc, apucând-o brutal de mână. Și o privi cu toată puterea ochilor lui, în cele două pete mari, pe cari le făcea ochii ei în noapte, ca două pete de cerneală. . .

— Și cine îmi va spune atunci. . . dacă tu-ți vei râde de ei. . . sau. . . sau de cel care nu va mai ști ce să mai născocască. . .

Amețită cu totul, ea nu înțelegea nimic. Privea nedumerită, lipsită de orice pricepere, spre tavanul foșnitor al peșterii de frunze prin care se târau de atâta vreme. O sgudui cu putere:

— Ascultă, ascultă ce-ți spun. . .

Ea se lăsa moale în mâinile lui ca un pachet de boarfe. O împinse scârbit și ea îngăimă plângător, abia auzit:

— Când se mai sfârșește?

Ce să se sfârșească? Codrul? Noaptea aceasta neagră? Ar putea oare să se sfârșească vreodată?

— Niciodată nu voi mai ieși din pădurea asta, din noaptea asta, știi tu? Ea va ține mult, mult de tot, totdeauna, oricât s'or sfârși copacii, oricât s'ar face ziuă. . . înțelegi tu?.. de-acum va fi veșnic noapte și codru. . .

Dacă ar fi fost cât de puțină lumină, ea s'ar fi speriat de sigur de mărimea exagerată, de privirea sticloasă a ochilor lui. Dar oricât îi despărțea pentru un moment gropile, rădă-

cinile și ierburirile încalcite, ea bâjbăia după el prin întuneric, se înghemuia într'însul înfiorată și zăpăcită. Nimic din ce vorbea Glogovan nu-i intra în urechi. . .

O secundă încă de apăsare și totul s'ar fi oprit aici. Tot, chiar și zâmbetul acela al ei, zâmbetul acela al cărui înțeles adevărat numai el îl va ști. . . totdeauna, toată viața. . .

— O secundă numai, Fantoșa. . . dar tu, tu n'ai avut tăria să mergi până la capăt. . . singură n'ai avut tăria. . .

Rămase iarăș locului, tremurând, apucând-o de mână. Ce înseamnă învălmășeala asta în gândurile lui? O pădure. . . docar. . . hoți. . . ea a fost. . . a fost siluită. . . de ce nu și omorâtă? . . , cine ar putea ști dacă. . . hoții sau. . .

Glogovan nu mai poate asculta mai departe glasul acesta sălbatec, revoltător, care îi șoptește de-acolo, din lăuntru. El scutură din cap cu energie. Așa ceva e cu neputință! Doar ea a făcut totul. . .

Tot corpul îi tremură apucat de friguri. . . Trebuie să fie curat nebun. . . Dar e monstruos. . . , dar voința ei a fost fără prihană, fără pic de prihană. . . , dar ea a rezistat până la cea din urmă clipă. . . o singură clipă mai mult de apăsare și totul, totul ar fi fost stins, orice zâmbet. . . , și pe gât stă încă urma degetului scurt și gros și noaptea e neagră. . . codrul. . . , cine ar putea bănuși. . .

— Du-te Fantoșa, fugi. . .

Dar ea se înfige într'ânsul, i-e frică de codrul negru cu miros muced de peșteră și atingerea lui numai, îi mai aduce aminte de viață.

O împinge înainte și grumazul ei alb par'că strălucește. În ochii lui e atât de strălucitor, că-l orbește și distinge perfect urmele degetelor patrate. Uite, și pe ceafă. . . Cine ar bănuși în împletitura aceasta de degete, de vânătași. . . Și gâtul strălucește ca un zâmbet. . . neînțeles, viclean, rău. . . toată viața. . .

Mâna i se întinde, dar tremură așa de tare și e așa de grea. . . cu neputință s'o ridice. Și degetele cum îi tremură! . .

. . .ca o leoaică. . . a luptat ca o. . . , șuieră acum ascuțit vocea lui înfiorată și prelungă ca un vânt ce trece pe departe, — dar astea toate nu pot șterge colțul. . . colțul fiarei pe buză. . . acolo. . . Ei nu vor ști nimic, dar eu. . . Totdeauna. . . Semnul. . . mic și groaznic. . .

— Fantoșa, ce-ai făcut? Auzi, ce-ai făcut? nemernico. . . izbucni în cele din urmă, cu toată puterea glasului, izbutind, în sfârșit, să frângă în coate cele două mâni, amortite par'că de ger. . . Spune ce-ai făcut? . .

Și tot în aceeași clipă, ea strigă, oprindu-se deodată:

— Mihai, ai văzut? . .

În oprirea-i bruscă, el s'a izbit cu putere de dânsa, împingând-o câțiva pași înainte. . .

— Mihai. . . o vezi? . . lumina. . .

— Ce-ai făcut cu mine, cu liniștea mea? bolborosește Glogovan greoi, neștiind ce să facă cu mâinile care i se bălăbănesc în aer fără rost.

Și deodată ea dă un țipăt lung, sfredelitor, un chiot nesfârșit de bucurie.

— E chiar la noi Mihaiu, conacul, uite! . . lumina din turn. . . uite ferestrele noastre. . .

S'a năpustit oarbă, înainte: zadarnic îi pun piedici împletiturile de ierburi, zadarnic crengi tinere i se pun deacurmezișul, zadarnic tufișuri ghimpoase o trag de haine înapoi. El o urmează mașinal, sdrobit; mâinile i-au căzut dealungul corpului și acum el e copilul care o urmărește docil, biruit.

— Suntem la noi Mihaiu, la cuibul nostru. . .

Au ieșit la lumină. Căci față cu noaptea neagră în care au bâjbăit până acuma, lumina stelelor e o adevărată feerie. Între cele două brațe ale codrului, negre, greoaie, întinse la nemărginire, catapeteasma cerului strălucește de podoabe și Glogovan privește aiurit risipa de candelă pe bolta giganticului templu.

Ochii lui caută uimiți la Fantoșa. I se distinge așa de bine figura! Ea merge cu pași mari, regulați, siguri și din ce în ce mai grăbiți. Și s'a făcut atât de înaltă, acum! O privește lung: pe fața ei e cea mai deplină seninătate. . . Dumnezeule, ea zâmbește. . .

Codrul e în urmă de tot. Pe fondul nopții, conacul cu acareturile lui se desemnează ca o turmă somnoroasă de bivoli antideluvieni. Două ferestre strălucesc prietenoase, pe silueta unui turn: e camera lor de culcare. . .

Dar ochii lui Glogovan sunt stinși pentru totdeauna. El bâjbăie acum iarăș prin noaptea înfiorătoare a codrului nesfârșit. Și dinainte-i, zâmbetul vag al Fantoșei sare din loc în loc, în sboruri scurte, amăgitor și șglobiu, ca o libelulă.

C R O N I C I

IDEI, OAMENI & FAPTE REVISTE, REVISTE, REVISTE

În colțul străzii, în soarele tomnatic, chioșcul de ziare se împodobește în fiecare dimineată cu noi afișe multicolore, ca o miniatură pagodă. După pereții de scânduri, dintr'un trup nevăzut, o mână vânătă (e oare de bărbat sau de femeie?) întinde ziarul și adună banul ferfenițit prin fereastra strâmtă, ca o gură de ghilotină. De acolo, peste întreg cartierul se împrăstie în fiecare înainte de amiază, avalanșa de hârtie tipărită ce întreține democraticele noastre pasiuni și hrănește vinovata noastră sete de senzational.

Am numărat: — «Universul», «Universul», «Dimineața» și iar «Universul», «Argus» și iar «Dimineața». Dela avocatul grăbit, până la bucătăreasa cu coșul încărcat din piață, preferințele sunt aceleași. Și teancul de ziare se subție. Vrafurile de reviste rămân neclintite. Zadarnic s'au învelit în coperte strigătoare și afișe cu colori crude, care izbesc ochiul din capătul străzii. Din când în când un licean își scotocește în fundul buzunărilor economiile sărace. Rămâne nehotărât, căci nu știe ce să aleagă. Îl ispitește, una, două, trei reviste deodată, și el nu-și poate îngădui decât luxul uneia, cu banul

smuls pachetului de țigări la care, cu eroism, renunță.

Am dori reflecții optimiste. Apar atâtea reviste, atâta trudă se risipește dela un timp încoace într-o tipărire lor, încât justificarea acestei amăgitoare înfloriri literare, am căuta-o numai într'o neașteptată pasiune a publicului cetitor, pentru slova scrisă. Dar nu e.

Deaceea reviste nasc și mor, odată cu anotimpurile. Deaceea nu lasă în urmă decât câțiva naivi ce s'au îndatorat pe o jumătate de vieață, pentru a tipări cu litere alese, și pe hârtie demierdătoare pipăitului, câteva versuri și câteva fragile povestiri, ce se întorc sub formă de maculatură. Și altele apar, și altele mor. Niciodată tiparul n'a fost mai scump, credințele literare mai confuze, scriitorii mai risipiți, — și niciodată n'au apărut mai multe și mai îngrijit zețuite, publicații.

E un eroism și acesta. Și încă unul de prisos, fiindcă nu aduce vreo folosință decât tipografului ce-și incassează indiferent factura și patronului străin de literatură, ce-și asigură, fără risipă de talent și gândire, un ministeriat al artelor deopildă.

GAUTIER, POET AL LUMINEI

S'A împlinit, la 23 Octomvrie, o jumătate de veac dela moartea poetului cu vestă roșie, care în seara reprezentației lui Ernani, luptase cel mai viteaz în fruntea cetelor pletoase, pentru cea dintâiu biruință a romantismului.

Théophile Gautier; nume fugitiv și colorat ca o eșarfă de muselină. Abia pronunțat și o lume pitorească apare într'o magică evocare; arșiță de soare și decor maur, piramide egiptene și vraci asiatici, țărături de râu catalan și bolți de catedrală italiană; lumină, culoare și parfum vio-

lent. Din colbul cărților cu estampe romantice, o lume uitată mișună înviată deodată și trăește violent, o scurtă existență de pasiune și de retorică sonoră. Gânduri puține și mai puțin încă ceva din acel «vis interior», pentru a cărui oglindire în afară, se îndreaptă truda comună a scriitorilor. Gautier o mărturisește singur, când se socoate, înainte de orice alt, un artist pentru care «mai întâiu lumea exterioară există». Iubea această lume vizibilă, nu în emotiv, ca Rousseau, Chateaubriand sau Lamartine, utilizând-o ca decor al

pasiunilor; ci o iubea ca un artist care se desfată de formele frumoase, degajate de semnificația lor intelectuală. Fără Ernani și triumful lui Victor Hugo, ar fi șovăit multă vreme între cele două înclinări de expresiune; pictura cu care își începuse cariera de artă, și poezia cu care a sfârșit-o. Ori, ar fi adăugat la poezie, ca Fromentin, și o indeletnicire pur picturală. Mai târziu Huysmans, avea să-i aducă din aceasta o învinuire: «impresiunea obiectelor se fixase în ochiul său atât de perceptiv, dar nu s'a localizat, nu a străbătut mai adânc în creierul și în carnea lui; asemenea unui prodigios reflector, s'a mărginit cu îndărătnicie să ogîndească, cu o impersonală limpeziciune, împrejurimile...»

Latin de cea mai curată rassă și de o puternică constituție fizică, a compus astfel poeme pesimiste fără desnădejde, și versuri melancolice fără tristeță. Căci era omul cel mai puțin pregătit pentru chinurile morale. Romantismul său se rezuma în păr lung, vestminte stranii și extravagante izbucniri de glas. De fapt nimic mai superficial romantic. In cele mai furtunoase declamații, apare descriptivul cu o concizie rară, neprevăzută, sistematizată, latină.

O spune cu rară ascuțime de vedere, Faguet, când vorbește în numele lui: «Christ n'a venit pentru mine, sunt tot atât de păgân ca Alcibiade și ca Phidias. N'am mers niciodată să culeg florile pasiunii pe Golgota, și răul adânc ce curge din coasta răstignitului și face un brâu roșu lumii, nu m'a scaldat în undele lui: — trupul meu răsvrătit nu vrea să recunoască supremația sufletului, și carnea mea nu vrea să fie chinuită. Găsesc pământul tot atât de frumos ca cerul, și gândesc că perfecția formelor e cea mai deplină virtute. Spiritualitatea nu e patima mea, iubesc mai mult o statuie decât o fantomă, și amiaza luminoasă, mai mult decât crepusculul. Trei lucruri îmi plac: aurul, marmura și purpura; strălucirea, soliditatea, culoarea. Visurile mele sunt din acestea urzite, și toate palatele pe care le înalț himerelor mele, sunt zidite din această materie. Câteodată am alte visuri; sunt lungi cavalcade de cai albi, fără șea și fără frâuri; încălecați de frumoși tineri goi cari defilează pe o fâșie de culoare albastră închis, ca pe frizele Parthenonului, sau procesiuni de tinere fecioare incinse în tunici cu cutele drepte și cu podoabe de fildeș, care se învârt în jurul unui vas imens. Niciodată, nici brumă, nici nori, niciodată nimic nehotărît și vaporos. Cerul meu n'are neguri, ori dacă are, sunt nori solizi și tăiați cu dalta, făcuți din sfărâmături de marmură căzute din statuia lui Jupiter. Munți cu prăpăștiile repezi și spin-tecate, dantelează acest cer pe de margini și soa-

rele rezemat pe una din înaltele culmi, deschide larg un ochiu gălbui de leu, cu pleoapele aurite. Greerele cântă, spicul plesnește, umbra învinsă și nemaiputând de căldură se strânge la picioarele arborilor; totul luminează, totul străluce, totul hohotește. Cel mai mic amănunt ia contur și se accentuează îndrăzneț; fiecare obiect îmbracă o formă și o culoare robustă. Nu e loc pentru moliciunea și visătoarea artei creștine. Artă aceasta nu e a mea... Tablourile mele sunt pictate cu patru tonuri, ca tablourile pictorilor primitivi, și adesea nu sunt decât basoreliefuri colorate, căci mi-e drag să ating cu degetul ce am văzut și să urmăresc rotunzimea conturului până în cutele cele mai mlădioase; socot fiecare lucru sub toate profilurile și mă învârt în jurul lor, cu o lumină în mână. Am privit astfel dragostea la lumina antichității și ca pe o bucată de sculptură, mai mult ori mai puțin desăvârșită».

Nimic mai antiromantic ca acest ochiu păgân, care privește spectatolul vieții cu o voluptate optimistă. Brunetiére și Maurras n'au scris protestări mai latine ca acelea. Proza lui Gautier, ascultată atent, are același răsunset ca proza din «Evoluția poeziei lirice» sau «Antinea».

Și pare cel puțin ciudat acum, după jumătate de veac, că poetul cu vesta roșie, care a cârmuit încercările romantice de odinioară, e desprins de posteritate de vechii tovarăși, și trecut în tabăra dușmană, și că, cei mai apropiați ucenici, i-au fost Leconte de Lisle și Flaubert.

Robert-Sigle, în «Belles-Lettres» explică isteț această târzie interpretare a destinului său poetic: «S'ar spune că Théophile Gautier a fost delegat de organismul social ca un anti-corp — așa după cum se exprimă fiziologii — împotriva virusului romantic care, după ce fusese prea violent, moleșise literatura franceză. Cu ochii săi placizi, fixați asupra lumii exterioare, cu bărbățești scurtimi a la Tacit și cu sensualitatea sa horatiană, el era la antipodul pădurilor cețoase ale poeziei septentrionale și a reveriilor indeterminate. A marcat o epocă și a anunțat alta. A privit spre viitor. Și cu toate acestea n'a cucerit cu adevărat marea public. Asta, fiindcă era în formația acestui scriitor de o atât de puternică sănătate, mai mult artificiu decât în Baudelaire sau în Goncourt chiar. Influența sa, care a fost uriașă, materială mai ales, s'a produs înlăuntrul literaturii. A fost, în sfârșit, nu un aristocrat, dar un frumos profesor de litere, un mareț alegător de cuvinte pentru întrebuintarea romancierilor naturaliști. A stabilit, astfel, prin exemplu, regulile unui soi de determinism poetic care a format școala parnasiană. A fost în veacul al nouăsprezecelea, Malherbe și Boileau, totodată».

TRADUCERI ÎN UNGUREȘTE

LLITERATURA ungară urmărește în evoluția ei, credincios, dar totdeauna cu un pas în urmă, evoluția literaturii germane. Exagerează însă unele laturi, cari dacă aiurea servesc numai ca mijloace, la Pesta devin scopuri.

Caracteristica producțiilor actuale ale scriitorului în Ungaria, e o exagerată dezvoltare dată traducerilor, care înăbușesc aproape, prin mulțimea lor, operele originale.

Se face mai întâiu o mănoasă afacere comercială. Ca și la noi, editurile caută lucrul ieftin și

productiv; sunt unele cari tipăresc exclusiv traduceri, selecționând dubios, dar executând acceptabil. Acestea sunt cele mai multe.

Preferințele publicului sunt indicate, de obicei, de tiraj, dar uneori și de alte considerații mai timide și mai generoase.

Se traduce din literatura rusească, fiindcă — mărturisește adorabil de naiv cronicarul revistei «Ungarische Jahrbücher» — așa fac și Nemții. Pe aceeaș cale pătrund și Nordicii.

Dintre Francezi, e cetit Anatole France, dar și

Romain Roland și Farrère și Barbusse. Balzac și Stendhal n'au pătruns încă, în schimb Flaubert e tradus de Arpad Toth, după savante metode filologice (!) A revenit și gustul pentru Zola.

Din limba engleză s'au tradus, pe lângă scriitorii mai vechi ca Swift, Thackeray, sau Dickens și Wels, Kipling, Chesterton și Shaw; de puțin timp și Oskar Wilde.

Literatura italiană e reprezentată de Serao, Fogazzaro și d'Annunzio, dar nu place.

O curioasă selecționare alătură libretle de opere vieneze, dramelor lui Ibsen, Strindberg, Wedekind, Maeterlink, sau Shaw.

Poezia modernă e tradusă intens și artistic de Mihail Babits, Arpad Thot și Desideriu Kosztolanyi.

Prin intermediul limbii engleze se cunosc producțiunile orientului.

Această eflorescență a traducerilor se poate considera totuși, nu ca o epuizare a posibilităților de creațiune originală, ci ca o vastă întreprindere de pregătire, de inițiere literară. Nivelul lor se ridică, an cu an, selecționarea devine mai circumspectă, stilul mai apt și mai cuprinzător. O muncă serioasă și dârză, un îndemn și o garanție. E poate și mult snobism. E, fără îndoială, o ucenicie. E pentru editorii noștri o pildă — mai ales când cea dintâiu învățătură din avalanșa acestor traduceri, e probitatea tălmăcitorului, minune necunoscută nouă, unde un roman rusesc de nouă sute de pagini încapă într'o broșură de popularizare, de 150 fețe, plus fotografia traducătorului.

L I T E R A T U R Ă F E S T I V Ă

ODATA cu medaliile comemorative, cortegiul istoric, piesele ocazionale de o dureroasă platitudine și discursurile ce nu vor lua niciodată loc în manualele de retorică; — încoronarea celui dintâiu Voevod al tuturor românilor, a dat de lucru, tipografilor, timp de o săptămână.

A fost un potop.

Vremea va cerne, și dintr'atâta ușoară pleavă, câteva boabe grele, vor rămâne numai, nemăturate de vânt. Câteva articole, câteva gânduri. Celor mai multe nici nu le-am prins de veste; erau innăbușite de ocazionalele reportagii cari s'au răsfițat în fruntea paginilor, după buna tradiție a gazetelor noastre de tiraj. Astfel, târziu, după ce stegulețele ude de ploaie au fost culese și stâlpul smulși din asfalt, ne-a fost dat să aflăm în «Argus» deopildă, între amănunte asupra «industriei lemnului» și «controlul construcției de clădiri în București», cuvintele d-lui Vasile Pârvan, despre încoronare. Le-am dori scoase din coloanele unde s'au împotmolit, și scuturate de vecinătatea târgului de devize și celui de mărfuri; pentru a vedea luminos tiparul, într'un loc unde cercetează și alți ochi, în afară de cei ai negustorilor de grâne și târguitorilor de valute. Strâmta noastră căsuță ne îngăduie să adăpostim câteva șire numai, atâtea câte răscumpără jumătate din goala de frumuseți, vorbărie ce s'au risipit cu acest prilej:

«Dar mai e azi și o altă încoronare. Pe aceea n'o vor vedea decât tare puțini. Și fața lor va fi

în clipa când o vor vedea cumplit de schimbată. Și cei mulți se vor mira de ce Regele va părea dintr'odată ca dus în altă lume. Va fi încoronarea ce i-o vor face cei 700.000. Nici unul nu va fi lipsă la apel. În cerc imens, împrejurul Cetății Sacre, ei vor fi adunați, cu capete descoperite, în stat de rugăciune. Și din mulțimea lor luminoasă se va desprinde fetița cea sfântă, Ecaterina, cea care a căzut la asalt în Vrancea, și ea va duce Regelui pe palmele întinse o ofrandă: inima ei de foc, și cu două șiraguri de perle ale ochilor ei în lacrimi i-o va prinde Regelui împrejurul grumazului; și în clipa când El va fi împodobit cu unicul și imaculatul ordin — pe care nimeni altul decât Ecaterina și cu cei 700.000 i l'ar putea da — cu Ordinul Focului Sacru, împrejurul capului se va face cerc de lumină și cei 700.000 vor prezenta armele: la Rege, pentru încoronare.

Iar înaintea lui va îngenunchia Maria, și din nou cercul Iluminațiilor va lua stat de rugăciune. Și un soldat necunoscut, dintre cei 700.000 cari nu mai au nume, pentru că toți acum se numesc Părinți ai Patriei, va aduce Regelui pe palmele întinse, ca ofrandă, o cunună de flori albe, strânse de Iluminați în dimineața aceasta de toamnă, când s'au sculat ei de pe unde dormeau ca să meargă la Alba-Iulia, să încoroneze pe Rege. Și Regele va pune cununa pe capul Mariei Regina. Și o vor ridica pe ea la sine. Și Iluminații vor pleca capetele, gândindu-se la fetele și femeile pe care le-au iubit...»

C R O N I C I L I T E R A R E

O C A R T E T Ă N Ă R Ă

Al. Busuioceanu: Figuri și Cărți

de

Pamfil Șeicaru

O carte de critică? Da și nu. Critica vrea să dea judecătii literare, în sinteze menite să cuprindă, în simplitatea formulării, complexitatea unui temperament artistic. Al. Busuioceanu păstrează aceeași perspectivă, schimbând doar obiectivele — părerile

literare le încheagă într'o imagine precisă, colorată, pătrunzătoare.

Al. Busuioceanu nu ia contact cu literatura pentru a verifica o convingere critică, ci pentru a găsi în artă o concepție de viață. Volumul «Fi-

guri și oameni» rezumă admirabil nu o serie de scriitori, ci o serie de idealuri umane. Al. Busuioceanu a străbătut literatura cu înfrigurarea epocii, paginile cărții lui poartă vizibil urzeala aceleiaș preocupări: care este atitudinea cea mai bună în fața vieții? cum își poate găsi sufletul nostru maximum de elan?

Răsboiul a dărâmat toate formele de viață spirituală. Ceeace se părea că încadrează așa de bine năzuințele ideale, a dispărut; cugetarea europeană simte tot mai accentuat nevoia unei noi orientări.

Realismul în artă, dezvoltat paralel cu progresul științific, primește puternice corective.

Mulțimea traducerilor din romancierii ruși — în special din Dostoiewski, prototipul spiritului mistic slav — poezia lui Rainer Maria Rilke, succesul lui Rabindranath Tagore sau reînțoarcerea la credință a lui Papini — nu sunt întâmplătoare coincidențe.

Răsboiul n'a fost numai o prăbușire de forme sociale, ci și o radicală transformare a spiritului moral.

Contactul de fiecare zi, de fiecare ceas și clipă cu moartea, a adâncit sufletul omenesc. Problema morții a devenit familiară, iar gândirea umană a căutat drumuri noi, mai directe, mai sigure, spre infinit.

Aci trebuie căutată origina simpatiei care înconjură pe scriitorii mistici. Este necesitatea sufletului omenesc de a găsi, prin artă, contactul cu lumea de dincolo de asprele forme materiale — arta înlocuind, pentru spiritul modern, religia de odinioară.

Al. Busuioceanu rezumă admirabil această transformare a cugetării. Înainte de răsboiu, cucerit de tradiționalismul realist francez (Bourget, Bordeaux), el a încercat într-o revistă de scurtă durată — «Lumina Nouă» — o împământare a tradiționalismului francez. O încercare și Caion în «Galia», o carte de migăloasă informație, dar lipsită de sinteză, fără prea mult succes.

Răsboiul a întrerupt acțiunea lui Busuioceanu, plină de o tinerească îndrăzneală și energie.

După răsboiu, tradiționalismul lui Busuioceanu capătă un alt înțeles, mai profund, mai religios.

De dincolo de lucruri, se desprinde astfel nebănuita viață ce le împrumută sensul și le topește individualitatea în aceeaș existență covârșitoare și unanimă.

Sub nemărginirea cerului, sufletul se risipește pretutindeni, confundându-se în sufletul lucrurilor dimprejur, căci pretutindeni omul își surprinde urma vieții lui anterioare. A crescut din căldura soarelui și din bătaia vântului, din neodihna apelor și din taina pădurii și va purta neconținut în sine misterul sufletului lor, cum va purta întipărită în suflet și în figură liniile peisajului natal, care vor face din el pentru totdeauna un om al pământului. Iată cum, în fața pământului și a lucrurilor

familare, năpădesc adeseori îndepărtatele nostalgii primitive. Și, ca vraja unor obscure sollicitări ale trecutului, sufletul se destramă pe nesimțite, se amestecă în viața-mamă dimprejur, topindu-și personalitatea în uriașa ei urnă... (pag. 123).

Acea transformare pe care a determinat-o răsboiul, explică simpatia și calda admirație ce străbate paginile volumului «Figuri și Cărți», când ajunge la Rabindranath Tagore, Rainer Maria Rilke, Charles Péguy sau la pământeanul Nichifor Crainic.

Al. Busuioceanu se caută și se găsește pe el în personalitatea și în arta acestora, pentru a comunica și altora notațiile sentimentelor — adevărate ecouri ale paginilor cetite. El se ferește de tradiționala metodă critică, unde grija formulării cât mai logice a judecăților literare elimină ceea ce esențial într-o operă de artă: sufletul care o animă.

Deaceea în loc de un criteriu exterior, pur formal, — între opera de artă și critic, stabilește un criteriu interior, pur subiectiv.

E, dacă vreți, un neoimpresionism. Opera critică devine rezultată procesului estetic al integrării continui și imediate, a celor două personalități: critic și autor.

Sau, cum își formulează Al. Busuioceanu concepția despre conținutul criticii:

«Integrare de emoții prin identitatea ritmului, integrare de idei prin identitatea intuițiilor, integrare de atitudine prin identitatea întregii tonalități vitale. Integrare, sau în acelaș fel dezintegrare. Căci raportul estetic între opera de artă și critic, se reduce întotdeauna la această alternativă: identificare sau respingere absolută».

Critica încetează de a fi științifică, ea devine pur estetică.

Volumul «Figuri și Cărți» cuprinde câteva schițe critice (Tagore, Rilke, Hofmansthal — Spitteler — Péguy, Shaw și Ibsen) precum și un studiu asupra poetului Nichifor Crainic. Ceeace aduce nou în acest volum Al. Busuioceanu, nu este atitudinea sa critică sau e mai puțin; ceea ce te cucerește este vioiciunea spiritului care găsește mijlocul de contact cu cetitorul prin stilul ritmat, plin de imagini, prin acel accent de tinerească dragoste de artă, accent pe care îl simți la fiecare pagină.

Dar într-o inestetică întovărășire, Al. Busuioceanu publică în «Figuri și Cărți» articole scrise cu graba inerentă ziarului.

Articolele despre Mircea Rădulescu, M. Sorbul, etc., nu au ce căuta în cuprinsul volumului. Ii strică unitatea.

După o îndelungată criză a criticii noastre, apariția volumului «Figuri și Cărți» este o îmbucurătoare nădejde.

CRONICA IDEILOR

DRANG NACH WESTEN

CU toată seriozitatea și minuțiozitatea obișnuită, revistele germane din ultimul timp, aduc o extrem de bogată informație asupra culturii rusești.

Contribuții vin de pretutindeni: dela acei cari sub iminența unei amenințări, ce se putea reduce chiar la o nimicire fizică, au ales exilul, ca și dela acei, cari au rămas să suporte vicisitudinile,

sau să ajute la reușita unei dureroase experiențe sociale.

Se pătrund tot mai mult, se clarifică pe cât e posibil, manifestările de neprevăzută și turburătoare noutate, ale literaturii rusești.

Deasupra snobismului și modei se ridică elementara putere praelogică, sfărâmatoare de sisteme limitate, complexă ca viața însăși.

În fața egocentrismului, refugiu și panaceu al apuseanului, unanimismul rusesc ia proporțiile unei deslănțuirii de forțe cosmice.

Asia tragicilor sbateri sufletești, încearcă asupra Europei o nouă năvală, brutală prin însăși atrăgătoarea nedumirire pe care o produce.

În Germania însă, penetrațiunea influenței rusești și acceptarea pe de-a'tregul a ei, are o deosebită semnificație.

Războiul, care nu s'a sfârșit încă peste tot, n'a stabilit o deosebire hotărâtoare între stările învinsului și biruitorului. Exuberanța bucuriei triumfului e întunecată de griji multiple; amărăciunea înfrângerii e atenuată de licărirea unei speranțe de răzbunare. Germanii mai au aceste speranțe și legitimarea lor o caută pretutindeni.

După ce au exploatat umanitarismul lui Romain Roland, sau echivocul pacifism al lui Barbusse, ca arme împotriva învingătorului, după ce au expus ca pe o exotica curiozitate, ca pe un produs al unui Barnum oarecare, doctrina, care se potrivește altora și persoana însăși a lui Tagore, unele afinități și o identitate de intenții i-a apropiat pe Germani de manifestările culturale și sociale rusești.

În misticismul acestora, activ și cu vădite tendințe de imperialism, și-au găsit argumente pentru susținerea propriilor concepții.

Înainte de acel «al treilea imperiu», care preocupă pe cugetătorii slavi și despre care vorbea cândva și Schelling, Germanii caută legitimarea unei manifestări de stăpânire hotărâtoare, printr'o aparentă de predestinațiune. Rațiunile economice care determină de fapt, apar astfel secundare. Pîlula e aurită.

Formula «Gesta Dei per Francos», care cuprinde în ea, mai bine ca orice, explicarea cruciadelor, nu poate fi înlocuită printr'un brutal «Drang nach Osten».

Teocrația spre care tinde idealismul rusesc poate servi și aiurea, altersându-se puțin.

Dar în afară de necesitățile Germaniei politice, Germania culturală caută în literatura slavă puteri regeneratoare.

Fragmentarea vieții, fărâmițarea voinții, intensificarea până la paroxism a clipei, rezultate ale unei supratensiuni nervoase produsă de războiul,

au împrăștiat eforturile, au răpit puțința unei înălțări deasupra unor permanente și stricte preocupări personale.

Correspondentul în artă al acestor stări psihice, este expresionismul, realizare hibridă a unei formule estetice, din care lipsește maturitatea rezultatului unei evoluții, ca și covârșitoarea putere a spontaneității. O desrădăcinare din viață, menită să piară din cauza lipsei de noi forțe producătoare de viață.

Alături de expresionism, misticismul catolic, pregnant, dar artistic și manierat al lui Rilcke. Încolo reminiscențe, frânturi de curente mai vechi, cari trăesc numai prin talentul celor care le prezintă.

Misticismul dinamic rusesc deschide noi perspective impresionante. Lenta și infailibila pătrundere a cugetării slave, va produce un reviriment.

Ideile, cari au în ele germele universalității, devin inconștient patrimoniul general. Prin Germania, intermediara europeanizării Rusiei, se vor canaliza efectele refluxului cugetării acesteia, comprimată până acum de imposibilități de realizare, sau de reacțiunea celorlalte culturi.

Neprevăzutul forței elementare a literaturii rusești, a îngreunat familiarizarea spiritului european cu această literatură. Abundentele traduceri, studiile de tot felul, unele încercări de imitare cari nu și-au căpătat încă pecetea mediului de transplantațiune, țin mereu prezentă această cugetare; obișnuința netezește asperitățile și ideile, la început stranii, sau cel puțin turburătoare, se valorifică și se însușesc. Un lent proces de gestație, o fermentare, nu o stratificare.

Din giganticele manifestări etice și sociale ale spiritului rusesc, transplantate acolo, unde pe lângă înrudiri etnice, cum sunt ale Prusienilor cu Slavii, mai există preocupări și tendințe vădit asemănătoare; se poate naște (cu tot adausul de originalitate al Germanilor) posibilitatea creării, din pluralitatea eforturilor, a unei singure unități, care să fie mai mult decât o străduință.

Interpenetrațiunea reciprocă a influențelor, care existau și acum se potentează numai *), poate produce o sinteză uimitoare, care să cuprindă în ea suma valorilor culturale ale epocii.

Dacă influența spiritului rus în Germania va face posibilă legitimarea unor concepții distructive, ea va produce în schimb o splendidă amplificare în ritmul gândului universal. Și aceasta ar fi o suficientă compensațiune.

TIBERIU MOȘOIU

*) Mereschkovski a început, de pildă, prin a fi discipolul lui Nietzsche.

IN LOC DE CRONICA DRAMATICĂ

DON JUAN

DE ce a scris d-l Eftimiu pe Don Juan, o aflăm dela d-sa însuși, în prefața volumului, datată: Berlin.

Nu ne vom opri nici o clipă la explicațiile date ziarelor în interview-uri, nevoind — cu nici un chip — să dăm caracter polemic cronicii noastre cinstite — binevoitoare chiar. Am fi trecut, de sigur,

direct la operetă (piesa are și muzică) dacă prefața nu ne-ar lumina peremptoriu asupra unicului mobil al întregii producțiuni a acestui scriitor: vanitatea.

D-l Victor Eftimiu ni se înfățișează în această prefață și în acest «veac», despre care recunoaște că «a început sub binecuvântarea lui Tolstoi», ca

urmaş al acestuia, cu misiunea de a reabilita prestigiul eroului din Sevilla, creat de Tirso de Molina și desfigurat de: Molière, lord Byron, Baudelaire, Musset, Goldoni, Zamora, Schadwell, Merimée, Dumas, Roujon, Haraucourt, Rostand și alții.

Molière, deși tratat cu destulă asprime, se bucură de multă indulgență. Lord Byron și Musset sunt zeflemisiți pur și simplu. Primul e acuzat că ar fi dat eroului propriul său suflet — ca și cum ar fi vândut monedă proastă. Ceilalți se fac vinovați de a fi văzut în Don Juan mai mult decât ceea ce este el în realitate, un fel de Jupiter și chiar un Prometeu (se știe că d-l Eftimiu nu a văzut în Prometeu decât pe d-l Tony Bulandra).

În ce ne privește, profesăm că e util unui scriitor când atacă un subiect care a mai fost tratat, să cunoască erorile celorlalți, pentru a se feri de ele. E bine totuși ca acest lucru să fie relevat de alții. Idealul ar fi ca superioritatea operei noi să reiasă din ea însăși. Dar să lăsăm aceste deziderate.

În scurt, d-l Eftimiu e de părere că cel mai bun Don Juan e al călugărului Tirso de Molina pe care îl socotește genial (cuvântul e al d-sale), în primele pagini, pentru a-l găsi în cele din urmă suspect de catolicism. După ce ne asigură mai departe că «eroul andaluz e cea mai măreață figură a literaturii spaniole și superior până și lui Don Quichotte de la Mancha», subiectul e declarat demn de d-sa.

În fine, d-l Eftimiu ne mai mărturisește în treacăt că vede în Don Juan un «îndrăgostit de femeie, un spadasin și un cuceritor». Apoi trece la subiect.

Ortodoxismul d-lui Eftimiu va să astupe lacunele prelatului franciscan.

Să vedem cum.

* * *

O confesiune liminară: realitatea trăită e încă prea vie în noi și d-l Eftimiu ne-o surescită cu prea spontană sinceritate, ca să ne mai fie îngăduit a privi lucrarea d-sale numai în sine și în raport de eternitate.

D-l Eftimiu scrie:

«Trupe spaniole reprezintă cu mare succes, în toată Franța: *El Burlador de Sevilla*. Impresionat și inspirat de această piesă, Molière localizează personajele lui Molina și scrie acea comedie în stil shakespearian, Don Juan sau Ospățul de piatră, *capo-d'opera sa*, poate (mai departe în aceeași prefață: «Umanizându-l, Molière micșorează pe Don Juan»).

Povestea cu Molière o arhi-cunoaștem. Ea nu ne interesează aici decât întru aceea că d-l Eftimiu ar fi putut face afirmația de mai sus chiar fără să o fi cetit undeva anume. În pasajul acesta își valorifică (deocamdată) una din însușirile de căpetenie ale poetului lyric: subiectivismul = judecă tot și toate după d-sa. E clar că d-sa a procedat oarecum la fel cu Molière. În privința rezultatelor obținute, e prematur să ne pronunțăm. Dar amintirea molièrescului procedeu ne evocă o seamă de întâmplări pe care e oportun să le recapitulăm.

Se știe ce sgomot au făcut anul trecut în București, inovațiile aduse în montarea pieselor de un mare regisor german: Karl Heinz Martin. Ele aparțin unei școli și sunt destul de cunoscute: decor simplu, joc de umbre și lumini cu ajutorul proiecteurului îndreptat numai asupra actorului care joacă, etc.

Dintre piesele montate așa, a plăcut îndeosebi *Nju*, de Osip Dimov.

Pentru a pregăti schimbările de decor necesitate de tablouri foarte scurte și pentru a da o continuitate spectacolului întrerupt de căderi de cortină prea dese, regisorul a găsit mijlocul ingenios de a umplea pauzele cu muzică adecvată textului.

Lăsând la o parte exagerările și abuzurile modei, aplaudăm sincer inovațiunea. Actualmente, se pare că așa e jucat Strindberg, uneori Shakespeare (în piesele ce se joacă în întregime și pe tablouri) și mai ales autorii expresioniști Wedekind, Hasenklaver, Keiser, Hofmanstahl, Schnitzler, etc.

Întâmplarea face parte însă exclusiv din spectacol și nu trebuie privită altfel decât ca un fel de a pune în scenă, un accesoriu al literaturii dramatice.

D-l Eftimiu crede însă altfel.

Impresionându-se (sau expresionându-se) și mai ales inspirându-se (până aici ca Molière), dar numai de ce-i exterior și superficial în acest fel de a juca, d-sa își scrie cu mijloacele acestea don-Juanul care nu ființează decât prin aceasta.

Piesa începe c'un catafalc așezat într-o cameră tapisată în negru.

Piesa *Nju*, montată anul trecut de Karl-Heinz-Martin pe scena aceluiaș teatru sfârșea așa.

Sub titlul piesei *Nju* autorul a pus: *comédie banală*.

Peste titlul piesei Don Juan, d-l Victor Eftimiu a pus: *Victor Eftimiu*.

În piesa *Nju*, autorul a scris 7 (sau 8) tablouri, și i s'au pus în sarcină tot atâtea (minus una) pauze aparținând regisorului.

În Don Juan, d-l Victor Eftimiu a scris două pauze, și a iscălit 7 tablouri, aparținând istoriei.

Piesa *Nju* e alcătuită dintr'un subiect scris și semnat de autorul lui.

Piesa Don Juan e făcută din nume spaniole, muzică și proiectoare, semnate de d. Victor Eftimiu.

În ce privește pauzele, e regretabil totuși că la 7 tablouri sunt numai două. Am fi preferat două tablouri cu pantomimă și proiector la două pauze cu muzică, sau mai bine încă, o singură pauză mare, fără tablou.

* * *

Privitor la concepția eroului, e drept că d-l Eftimiu izbutește să se deosebească de toți ceilalți fără să aducă nimica nou. În această privință și-a atins scopul, din moment ce declară că:

«A găsi în el (Don Juan) alte simboluri, a-l suprapune unor idei deja simbolizate, a-i da destinațiuni și interpretări noi (n'au văzut unii în Don Juan și pe omul de Stat ideal?) înseamnă a-l da jos de pe pedestalul pe care l-au suit veacurile și, nouă statue a comandurului, a-l arunca în flăcările mistuitoare ale unor speculațiuni fan-teziste și profund eronate».

Se vede din acest citat că d-l Eftimiu îl privește pe Don Juan ca pe un adevăr științific: unul și inalterabil, susceptibil, totuși, de oarecari modificări, să zicem de detaliu.

* * *

Edificați asupra concepției, ne rămâne să examinăm tratarea.

E în versuri.

În versuri libere.

În versuri cu toate astea.

De sigur, în versuri.

Vai! în versuri.

De ce?

* * *

La urma urmei și operele italiene sunt în versuri.

Ne amintim:

TENORUL

La câte vă cununaați?

BASUL

La-do-uă-spre-ze-ce-fiiiix!

Dar opera italiană e mai mult melodie și mai ales Caruso, Chaliapine, Tita-Ruffo.

La Don Juan nu se cântă decât în pauze.

Materialul ales e în adevăr poetic, dar d-l Eftimiu atinge neatinsa și paradoxala culme de a-l depoetiza cu ajutorul versului eminentemente prozaic. D-sa face scobitori din lemn de aloès. Chiar când conflictul pornește din cele mai înalte simțiminte, d-sa îl inundă în banalitate, îl tăvăleşte în locul comun, îl degradează. Ce pot sluji unei acțiuni (cât de sublime) versuri cari sufăr întrebări ca: ce mai faci? Cât e ceasul? Sau:

Ori răspunzi la al meu foc,
Ori mă 'mpușc și mor pe loc.

Versul nu s'a născut din nevoia de-a prezenta hapuri de tuse sau invitații la bal. Pentru ce-i trebuiau d-lui Eftimiu versuri ca să spue? (jurăm c'am deschis tomul la noroc):

«Nu-ți cer, o, Dona Clara, să mă crezi!
Iți cer să mă iubești — și nici măcar atâta!
Iți cer să te iubesc și să mă lași, să te iubesc
Aș vrea să fiu din când în când visarea ta.»

Sau:

Atunci va trebui modificat (Doamne Dumnezeu!) refrenul:

«Eu numai pe tine de-acum te iubesc,
Dona Aminta!»

Motivată de-acest vers scandalos, aceeași declarație de bărbier cu mandolină și scatiu în prăvălie, va fi spusă de Don-Juanul cretinizat de d-l Eftimiu celorlalte victime ale tiradei în care Dona Aminta e înlocuită pe rând cu: o, Dona Clara! O, Dona Bianca! O, Dona Elvira! O, Dona Thebea! Of! Marițo!! Of! Of! Of!

Și dacă lectorul nu e complet scârbit:

DON JUAN

«Au fost un țipet din adâncul meu
Gemea tot sufletu-mi în ele...
Când te-am văzut trecând am înțeles
Cât îmi erai de dragă Dolorès,
Și cum te pierd 'nainte de-ați fi spus
Durerea visului apus!!»

Versul acesta nu are măcar meritul de-a fi francamente idiot.

E plat, incolor, uniform, exasperant.

Din nevoie de contrast, din panică în fața acestui op îngrozitor, din oboseală, înnebunire, nu putem ști, dar numele lui Maeterlinck ne-a evadat deodată

*) Asta-i de la mine.

de sub condei și ne-am trezit cu el în față, evocator.

Și Maeterlinck a scris teatru.

Și el a cultivat legenda.

Feeria nu l-a înspăimântat.

Personajiiile lui vorbesc ca heruvimii și sufăr ca oamenii — în proză.

Câte versuri s'ar putea așeza cuviincios, măcar în picioare (fără calambur) în fața poeziei lui, grea de poezie, ca un portocal în rod?

Fecioare fantomatice vorbesc în șoapte îndrăgostiților halucinați, într'o atmosferă apăsătoare de vis și suferință, ca sub un clopot de cristal ce s'ar interpune între cer și ei — în proză.

Vorbele sunt ecouri înăbușite, pornite din răsfunduri de suflet chinuit — în proză.

Destinul — orb — îi mână — orbi — și-i prăbușește plini de vise și nevinovăție — în proză.

Pentru idila fără de prihană dintre Péléas și Mélisande, pentru tânguirile plâpândeii princese Malaine, pentru gemetele lui Tintagile în agonie, poetul s'a mulțumit să se slujească poetic de proză, de-un fel de proză mlădie și insinuantă ca o notă prelungă de violoncel, venită de departe, de nu se știe unde, într'un vast salon cu draperii de catifea purpurie în cenușiu și crini veștejiți pe mobile străvechi.

D-lui Eftimiu îi trebuie vers ca să spuie:

«Tu ești Ieronimo dohovnicu acestei case»

Sau (să ne ierte cetitorul):

«O să fie bine!»

Sau (ultimul):

«Ce caut eu la un mișel ce mi-a răpît
Logodnica iubită! A, ticăloșie!
Nu-i ajungea Sevilla 'ntreagă, nu?
Visa și crinul cel mai nepătat?! Ah, căine.»

Dealtfel, cu prilejul centenarului bardului dela Mircești, tot d-l Eftimiu s'a grăbit să semneze această necuviință:

«Mărire, slavă ție, o rege-al poeziei!
«Ovidiu», «Despot Vodă», «Fântâna Blanduziei»,
Prin veacuri al tău nume cu flacări îl vor scri,
Mărire, slavă (de ce nu bravo?) ție Vasile Alecsandri
Cu flori te'ncununară popoarele latine
Ș'acum de pretutindeni Românii vin la tine,
Cântând cu bărbăție în versul tău sonor
Credința strămoșească și-al patriei onor! etc.»

Evident că nici eroii d-lui Eftimiu nu diferă prea mult de d-sa.

Când se supără în versuri și în Spania, ei nu se apostrofează altfel decât ar face-o autorul în proză, acasă sau la cafenea. Ex.:

— Focul Gheenii să cadă pe capul tău, blestem ție, Ieronimo, bată-te Dumnezeu, du-te dracului și încă într'un fel, inomabil, foarte urît, pe turcește.

* * *

După un scrupulos examen al conștiinței noastre, mila ar vrea să smulgă indulgenței un cuvânt bun, o scuză, o mângâiere. Dar nu găsim de spus altceva decât: d-l Eftimiu nu este poet, d-l Eftimiu n'a fost niciodată poet, e cu neputință ca d-l Eftimiu să devie poet.

Recunoaștem, că în schimb, e un bun d'ama-
turg de mâna a doua.

Dar versul mânjește tot, distruge, desființează.

Așa, de pildă, d-l Eftimiu a nimerit în ultimul tablou un moment care ar fi putut fi duios, mișcător, impresionant. Când moare Don Juan, părăsit de toți, batjocorit de spectrele propriilor lui victime, hulit de biserica pentru care nu mai are bani, apariția (simbolică) a singurei femei pe care a iubit-o (Dolorès) e bine găsită și de un frumos efect teatral. Dar cântecul ei din altă lume ar fi trebuit să fie *dumnezeesc*. Dolorès cântă prost.

Don Juan ar fi putut fi oricum: uman, diabolic, divin...

E penibil.

În nici un caz tragedia lui nu trebuia sfârșită cu versuri ce aduc aminte:

Decât o vieață tristă
Și-un trai nefericit,

Mai bine-un glonț de pușcă
Și moartea la moment.

* * *

D-l Victor Eftimiu n'a prins dela marii maeștri decât micile calități. Nu are nici unul din marile lor defecte. D-sa a zidit fântână cu colac și cum-până în jurul unui ceaur cu apă chioară.

Neglijența stilului cade fără îndoială pe-al doilea plan, când poezia se revarsă peste el, covârșitoare, în cataracte.

Versul prost, așa de capul lui, e insuficientă mărturie de adâncime și genialitate, mai ales că antologia ne arată că sunt chiar genii care au scris bine.

Don Juan ca și întreaga operă a d-lui Victor Eftimiu, e perpetuu deschisă durerosului:

— Ei, și?

ALEXANDRU O. TEODOREANU

CRONICA MĂRUNTĂ

AM cerut odată într'o librărie românească din Cluj un cod civil. Vânzătorul a cercetat cu luare aminte rafturile, apoi a uat negativ din umeri: «ne lipsește!»

Din obișnuință, mi-am aruncat la rându-mi ochii spre volumele tescuite în șiruri compacte. N'a trebuit să treacă mult ca să descoper o căsuță întreagă de dulap, încărcată cu coduri de toate formatele:

— Bine, d-le, spunei că lipsește!

— Pardon, mi se răspunse, d-voastră ați cerut «codul» civil.

— Ei da, și asta ce e?

— D-voastră nu vedeți? «codicele civil!»

Dialogul de mai sus mi l-am amintit cetind într'o revistă franceză că anul acesta, din inițiativa d-lui Eugène de Rey, La Maison du Livre Français, a fondat o școală de librărie pentru învățarea «temeinică a acestui meșteșug».

Câțiva literați de seamă au fost angajați anume pentru a iniția pe tinerii funcționari ai magazinelor de cărți, în arta de a fi librar, de a distinge cărțile bune din neghina supraproducției de tipărituri eftine, de a ști să sfătuească publicul ce e bun și folositor să cetească.

Librarul viitorului e menit, așadar, să devină un prețios îndrumător al gustului public. Fatal, deci, centrul de gravitate al curtuaziei autorilor, în special celor tineri. O menire, de sigur, din cele mai frumoase, dar care va aduce o nouă îngrijorare pe capul bieților scriitori.

La noi, dacă, împotriva uzajului, ar fi să se imite și lucrurile bune ce se petrec în Franța, credem că ar fi suficientă doar inițierea novicilor librari în arta de a căuta în rafturi. Cât privește arta cealaltă, de a deosebi cartea bună de cea rea, ar trebui mai degrabă o școală pentru marea majoritate a editorilor noștri. Și ar risca încă, să fie o școală lipsită de elevi.

OLANDA. Țara fetelor rumene, cu bătoase dantele, peste pieptănături cu părul lins și cu sa-boți tropăitori. Obsesia morilor de vânt, care ne

urmărește în stampele ieftine sau în peisagiile lui Ruysdael. Industrie de pânzetură, din cari se fac cele mai elegante fețe de masă. Și pentru puțin, patria lui Rembrand sau a modernului Van Gogh.

Că în această țară există o puternică mișcare literară, că se agită idei și se formează curente, nu mai ajunge veste până la noi, cei dela gurile Danubiului. S'a vorbit cândva de Multatuli, dar pe acesta d-l Iorga l'a asociat norocului operelor sale literare. În colecții de reviste vechi, i se mai poate găsi pomenit numele.

Dar de poeți ca Herman Gorter, Henrietta Roland-Holst, sau marele, acolo acasă la el, P. C. Boutens, sau de cei mai vechi, Kloos, sau Van Eeden, nu se pomeneste, deși avem pare-mi-se un studiu asupra literaturii chineze dinainte de Confucius.

Traducem pe Maurice Leblanc, nu cunoaștem măcar prin intermediul limbii franceze o literatură proaspătă și plină de pitoresc, în a cărei rusticitate am găsi o strânsă apropiere cu pământeană noastră poezie. Numele înșirate, de scriitori prețuiți în țara canalurilor și a zăguzurilor, n'ar spune nimic viu în amintirea cetitorului nostru: Iacob van Looij, Ina Boudier-Bakker și Johan de Meester, romancierul cel mai cu faimă, al cărei «Geertje» însemnează desfacerea literaturii olandeze de influența naturalismului francez și afirmarea originalității autohtone.

În mijlocul melancoliei, care domină literatura modernă olandeză, opera lui Meester reprezintă bucuria vieții, elanul generozității.

Un stilist plin de sevă proaspătă, un umanitarist cu largi concepții, dotat cu o uimitoare acuitate de observație. Ființele umile sau complexe capătă în romanele lui un relief plin de lumină. Întreaga vieață olandeză defilează în «Carmen», ca și în «Lumini tremurătoare», sau în sus numita sa capodoperă «Geertje».

Johan de Meester mai este și un teoretician estet. Dacă s'au lămurit unele lucruri în interpretarea artei olandeze, dacă literatura aceasta a pătruns și s'a impus în ultima vreme chiar în Franța ermetic închisă luminilor din afară, faptul se datorește în mare parte viguroaselor cronici

ale lui Meerster în «Nieuwe Rotterdamsche Courant».

Ne gândim, dacă nu e timpul, ca una din revistele de tiraj și de popularizare dela noi, să simtă dorința în sfârșit de a deschide câteva coloane, sistematic, unei serii de traduceri din aceste glorii ale literaturilor «minore», care ar înlocui cu succes obositoarele și de prisos improvizatele tâlmăciri din Regnier ori Mirbeau, — ce se pot ceti direct și mai limpede în originalele franțuzești, tipărite în ieftine ediții, încă accesibile pungilor subțiate.

LA Coutances, orașel normand, cu străzi strâmte și ghemuite, deasupra cărora se înalță svelt, în linii de o pură frumusețe, turnul unei catedrale celebre, s'a inaugurat pe o zi ploioasă bustul lui Remy de Gourmont. Însă oficialitatea franceză și-a dat binecuvântarea spiritului celui mai antisocial ce-a fost cândva.

Publicațiile au abundat în amănunte, articole și amintiri ocazionale. Pe urmă s'a făcut tăcere, în jurul acestui scriitor care n'a vorbit pentru popor. Căci într'un veac cu desăvârșire robit iudeo-creștinismului sub toate formele, Gourmont, după Nietzsche, a încarnat poate cel mai desăvârșit, spiritul Antecrist. Spirit liber, impermeabil ideii de păcat, răsvrătit toată viața împotriva ideologiei asiatice. Ceeace-i reproșă Gourmont creștinismului, eră că a corupt sufletul mai mult decât viața. Grecii înțeleseseră viața și știau să fie fericiți. Pentru ce după aceea, a trebuit să îndurăm douăzeci de veacuri o morală de sclavi, ieșită dintr'un trib de Beduini, cari s'au crezut chemați să stăpânească lumea?

Obsesia păcatului, ne-a făcut neputincioși să ne bucurăm liberi de viață. Monoteismul, infinitismul, au viciat inteligențele noastre. Nori au învăluit spiritele și au turburat economia socială. Gourmont adaugă: «Poate că oamenii nu se vor vindeca niciodată de rana pe care le-a făcut-o creștinismul». Creștinismul care nu e numai o religie, ci mai mult, ci mai rău. Introducând în lume idea de infinit, a introdus mesianismul, goana după mai bine, către idealuri intangibile, deacurmezișul revoluțiilor și peste svârcoliri sângeroase. Eri egalitarismul, astăzi feminismul, mâine colectivismul. Va veni vremea când creștinismul va fi dispărut ca religie, ca filozofie și ca morală — și tocmai atunci va fi mai aproape de realizarea practică. Nici o epocă, din acest punct de vedere, n'o fi fost mai creștină ca a noastră, cu toată laicitatea, progresul și scepticismul contemporan. Virusul creștin își continuă subteran acțiunea. Mergem halucinați, către Viitor, fără să prindem de veste că purtăm în noi înșine torța pe care o urmărim, și că himera pe care voim s'o ajungem nu este decât o fantasmagorie a închipuirii bolnave. Și ținta cea din urmă, e întoarcerea la barbarie.

Ce mai importă filozofia după toate astea? Din pricina scepticismului cu care judecă astfel nălucirile noastre, Gourmont a fost poate cu adevărat filozoful, pentru care gândirea deveni unicul interes al existenței. Nu un scepticism dintre acelea reduse la poză de snob. Scepticismul lui naște dintr'un spirit obsedat de pasiunea de a cunoaște, fără să creadă în absolut sub nici o formă, fiindcă a depășit toate sistemele. Dacă s'a

contrazis — și s'a spus că n'a făcut-o numai odată — nu eră ca să minuneze placiditatea burgheză, fiindcă de fapt contradicția sa eră numai aparentă. A afirmă mai multe adevăruri asupra aceluiaș subiect, nu înseamnă a te contrazice, dacă te pui de fiecare dată într'un nou punct de vedere. Scepticismul gourmontien a salvat idea de adevăr, în sensul pur fenomenal al cuvântului.

E firesc să urmeze acum pentru inițiați măcar, o adevărată literatură a filozofiei gourmontiene. Se și anunță câteva cărți noi. Câțiva apostoli. Câțiva detractori.

Ceremonia melancolică din târgușorul normand, s'a sfârșit apoi cu o ironie, care ar fi adus o crispăție de surăs pe buzele mortului sărbătorit. Pelerinii, după sfârșitul discursurilor, s'au îndreptat pe străzile cu arbori desfrunziți și cu vită sălbatecă, acățată în ghirlande roșii la ferestre; către un bal popular, unde fetișcane cu sâni tari și crupe pietroase, de fecunde normande, au aniversat, în felul lor, dionisiac, amintirea celui ce scrisese «Les Chevaux de Diomède».

DE ce am mai vorbi cu dramatică îngrijorare de noi și de situații de aci, când nu mai departe decât în Franța, acea grădină între grădinile literelor și artelor, florile se veștejesc tot atât de curând?

Ciugulim cu băgare de seamă «coada» revistelor. În fiecare număr nou litera mică spune lucruri triste. . .

Un critic dramatic parizian, de netăgăduită calitate, scrie într'o revistă mare, rânduri despre deschiderea «sezonului» teatral, cu mult prea puțin aer de gravitate, ca să nu le subliniem.

Directorii de acolo nu mai ascultă nici glasul interesului. Nu fac altceva decât să uzeze cu o stupidă îndărătnicie, toate sforile producțiilor bulvardiere. Disprețuind metodic orice scriitor adâncit, continuă să joace piese de Wolf, Copus, Veber și «indispensabilul» marchiz de la Motte Ango. . . Iar tinerele talente nu vor urca treptele templelor decât din ziua în care, renunțând la literatură, vor accepta să scrie ca de Flers, Capus, Wolf și Veber. Și, din nenorocire, ziua aceasta vine curând pentru mulți. Se pot număra ușor, câți dintre poeții cei cu mai luminoase făgădueli s'au resemnat să celebreze marile localuri de petrecere, lăutarii de lux, nevroza și amorul în limuzină! Bataille n'a fost decât cel mai crud exemplu. Și, în adevăr, câtă tărie, câtă sacră îndărătnicie, trebuie să aibă un scriitor, ca să treacă o viață întreagă, alături de avere! De obicei sunetul auzului (ierțați anacronismul) ajunge să ingenucheze cele mai brave rezistențe.

Cronicarul parizian se întreabă cu îngrijorare dacă poate nădăjdui că scriitorii veritabili, cei ce-i sunt dragi: Lenormand, Romain, Crommelynck, Duhamel și alții, vor duce eroic până la sfârșit, linia dreaptă, drept înainte.

La noi chestia cosminilor, a eftimiilor și a celorlalți cântăreți ai amorului la cinematograf și toboșari prosperi ai marilor sentimente obștești și naționale, se află de mult rezolvată.

Pentru ceilalți — încă puțini — cari încep să-și desvelească ici-colo, pieptul tânăr, trebuie să facem oare aceeaș întrebare, cu tot atâta îngrijorare?